

DİYARBAKIR VE ÇEVRESİNDE YAZILMIŞ MEVLİTLERİN KONULARINA GÖRE TASNİFİ DENEMESİ

Yrd. Doç. Dr. Hayreddin KIZIL
Dicle Üniversitesi
Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi

Özet:

Bu çalışmada Diyarbakır ve çevresinde Kürtçenin Kurmanci lehçesi ile yazılmış mevlitler, işlenen konular ve kullanılan rivayetler esas alınarak iki grup halinde tasnif edilmiş ve tanıtılmıştır. Makalede mevlitler iki kısımda incelenmiştir. İlk kısımda bilinen ilk Kürtçe mevlit olan ve Diyarbakır'da en çok okunan Bateyî mevlidi ve bu mevlid esas alınarak yazılmış mevlitler incelenmiştir. Daha sonra işlenen konular ve kullanılan rivayetler bakımından özgün olan mevlitler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır, Mevlit, Bateyî, Bateyî ekolü, Kurmanci lehçesi

Abstract:

In this study, Mawlidhs written in Kurmanc that is a dialect of Kurdish in Diyarbakır and its neighborhood are classified and introduced according to their subjects and riwayaths used. In the article the Mawlidhs are considered in two parts. In the first part, Bateyi mawlidh, the first Kurdish and the most widely read one in Diyarbakır and the other mawlidhs written based on it are examined. Then the other Mawlidhs that are original in respect to subjects and riwayaths used are introduced.

Key Words: Diyarbakır, Mawlid, Bateyî School, Kurmanci Dialect

Giriş:

Hz Muhammed'in doğum gününü kutlamak için yapılan mevlit töreni Hz Peygamber döneminden asırlarca sonra ortaya çıkmış olmasına rağmen halk dindarlığını önemli ölçüde etkileyen öğeler arasında yer almaktadır. Mevlit törenleri ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren günümüze kadar Müslümanlar arasında asırlarca devam etmiş ve İslam dünyasının her yerinde benzer şekillerde uygulanmıştır. Bu törenlerde okunmak için hazırlanan metinler de mevlit törenleri gibi yaygınlık kazanmıştır.¹

¹ Ahmed Aymutlu, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995, ss.51-59.

Törenlerde okunduğu için *mevlit* olarak isimlendirilen bu metinler manzum oluşları yönüyle Hz Peygamberin hayatını anlatan diğer eserlerden farklıdır. İslam Dünyası'nda birçok dilde yazılmış mevlitlerin olduğu bilinmektedir.² Bunlar arasında Türkçe ve Arapça yazılmış mevlitler üzerinde ülkemizde çalışmalar yapılmış olmasına rağmen³ Kürtçe mevlitler hakkında henüz bir çalışma yapılmamıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece M. Tayyib Okiç bir makalesinde Kürtçe yazılmış üç mevlidin ismini vermiş, Necla Pekolcay, Milli Kütüphanede bulunan Kürtçe bir mevlidin yerini kitabında belirtmiştir.⁴

M. Tayyib Okiç, çalışmasında Kürdizâde Ahmed Ramiz'in, Molla Bateyî'nin ve Kürtçenin Zazaki lehçesiyle yazılmış olan Ahmed el-Xasî'nin mevlitlerini kısaca tanıtmıştır.⁵ Ahmed- el Xasî'nin Diyarbakır'da neşredilmiş mevlidi ile Molla Bateyî'nin İstanbul'da neşredilmiş mevlidinin baş sayfalarının fotoğraflarının eklenmiş olduğu çalışmada, Ahmed Ramiz'in *Mevlidu'n Nebiyy bi'luğati'l-Kurdiyye* adlı mevlidinin Mısır'da basıldığı belirtilmiştir.⁶ Kürdizâde Ahmed Râmiz'in bu eserinin, Süleyman Çelebi'nin yazdığı *Vesiletü'n-Necat* adlı mevlidin Kürtçe çevirisi olduğu belirtilmektedir.⁷ Bunlar dışında Kürtçe mevlitler üzerinde herhangi bir çalışma tespit edilmediğinden, hem bu alandaki boşluğun doldurulmasına hem de ileride yapılacak çalışmalara katkıda bulunmak için bu makale hazırlanmıştır.⁸

Makalede bilinen ilk Kürtçe mevlit olan Molla Bateyî'nin Mevlidi'n-Nebi'sinden başlayarak günümüze kadar Diyarbakır ve çevresinde okunan veya yazılmış olan mevlitler iki grup halinde tasnif edilmiştir. İlk grubu "Bateyî Ekolu" olarak isimlendirilebilecek bu tasnifte işlenen konular ve rivayetlerdeki benzerlikler esas alınmıştır. Burada sadece rivayetlerdeki benzerlikler üzerinde durulmuş,

² Farklı dillerde yazılmış mevlitler için Bkz Necla Pekolcay, *Mevlid*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, ss.26-29.

³ M. Edip Çağmar, *Edebi Açından Arapça Mevlidler*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2004; Bkz Necla Pekolcay, *Mevlid*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993; Necdet Şengün, "Hz Fatıma Mevlidi ve Vesiletü'n-Necat İle Mukayesesi"; *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.XII, s.2, s.419-438; M.Tayyib Okiç, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, sayı: 1, Erzurum 1975, ss.17-78

⁴ Pekolcay, age, s.28.

⁵ Okiç, agm, s.30.

⁶ Okiç, agm, s.30. M. Tayyib Okiç, aynı yerde, ender bulunabilen bu mevlidin bir nüshasının İstanbul Millet -Ali Emiri- Kütüphanesi'nde Türkçe matbu eserler arasında 1369 kayıt nosu altında mevcut olduğunu belirtmiştir.

⁷ Aymutlu, age, s.218.

⁸ Kürtçe'nin Zaza lehçesiyle yazılmış Sivrekli Osman Esad Efendi'nin hazırladığı *Mewlido Dimilkî*'nin adlı eserin incelendiği bir yazı bu makale hazırlanırken Nûpelda adlı dergide yayınlanmıştır. Yazıda bu mevlit dışında dört mevlidin ismi daha verilmekte ve kısaca tanıtılmaktadır. Bu mevlitler şunlardır: *Mewlidê Nebi*, Yazarı Diyarbakır Lice ilçesinde doğmuş Molla Ahmed-i Hasi; *Mewlidê Peyxemberî*, Yazarı Elazığ Palulu Mela Muhemmed Hunijî; *Mewlidê Nebê*, Bingöllü Mela Kamilê Puexî; *Mewlido Zazakî*, Bingöl Gençli Mela Muhemmedê Muradan. Bu mevlitlerin tanıtıldığı yazı için bkz Ahmed Kirkan, "Mewlidê Osman Efendi û Mewlido Zazakî", Nûpelda, sayı: 7-8, yıl 2011, Van, ss.49-55.

rivayetlerin sahih olup olmadığı ehline bırakılmış ve herhangi bir değerlendirmede bulunulmamıştır.

Makale iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde mevlidin tanımı ve tarihine yer verilmiştir. İkinci bölümünün birinci kısmında ise Bateyî'nin tesirinde kalınarak yazılmış olan mevlitler incelenmiştir. Birinci bölümün bu kısmında konunun çok uzamaması ve dağılmaması için Bateyî mevlidi konularına göre özetlendi. Özetle beraber Bateyî mevlidini kaynak olarak yazılmış diğer mevlitlerdeki aynı konular veya rivayetleri bulmak ve karşılaştırmak kolay olsun diye dipnotta benzer konuları alan mevlitlerin ya beyit numarası veya geçtiği sayfa verildi. İkinci bölümün ikinci kısmında ise farklı konuların işlendiği ve farklı rivayetlerin kullanılmış olduğu mevlitler incelendi.

1. Mevlit: Tanımı, Tarihi

“Mevlid” (çoğulu *mevalid*) sözlükte doğum yeri, doğum vakti anlamına gelmektedir.⁹ Kelime “mevlûd” şeklinde de kullanılmaktadır.¹⁰ Fakat mevlûd” sözcüğü Arapça’da doğmuş, doğan, yeni doğan manalarına geldiğinden kelimenin bu anlamda kullanılmasının yanlış olduğu ifade edilmiştir.¹¹

“Mevlid” sözcüğü terim olarak ise, Hz Peygamber’in doğum yıldönümünde yapılan törenlere verilen isim; bu törenlerde okunmak üzere yazılmış eserlerin ortak adını belirtmek için kullanılır.¹² Mevlid, ayrıca Hz Peygamber’in dışında herhangi bir kimsenin doğumu ve doğum yıldönümü münasebetiyle yapılan anma merasimi, doğumu ve doğum esnasında meydana gelmiş olayları anlatmak için yazılmış eserler olarak da tanımlanmıştır.¹³ Fakat günümüzde halk arasında mevlit dendiği zaman Hz Peygamber’in doğumu münasebetiyle yapılan merasimler ve bu merasimlerde okunan eserler anlaşılmıştır.

İlk mevlit törenlerinin ne zaman başladığı konusunda iki farklı görüş vardır. İlk görüşe göre, mevlit törenleri ilk defa Fatımiler (910–1171) zamanında Mısır’da yapılmıştır.¹⁴ İkinci görüşe göre ise mevlit kutlamalarını başlatan kişi Muzafferüddîn Kökböri ve mevlidin başladığı coğrafya ise Erbil’dir.¹⁵ İki farklı görüş ortaya çıkmış olması toplu kutlamalar ile yalnız devlet erkânının yapmış olduğu kutlamalardan kaynaklanmış olabilir. Çünkü Fatımiler döneminde yapılan kutlamalar, üst düzey görevlilerin katıldığı bir devlet töreni çerçevesinde yapılmış, halkın geniş katılımı bu

⁹ El-Müncid Fi'l-Luğa, Lewis Maoluf, Beyrut 1973, s. 918.

¹⁰ Kürtçede bu şekilde isimlendirilen mevlitler vardır.

¹¹ Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler, İsimler, Eserler, Terimler), *Mevlid* maddesi, Dergah Yayınları, İstanbul 1986, c.VI, s.315. Mevlid kelimesinin hem Türkçe hem Arapçada kazandığı anlamlar için bkz aynı eser s.315.

¹² Şeker, Mehmet, “*Mevlid*”, DİA, Ankara 2004, s.XXIX, ss.479–480.

¹³ Çağmar, age, ss.13–14.

¹⁴ Bu görüşün değerlendirmesi için bkz Selami Bakırcı, Bakırcı, *Mevlid Doğuşu Ve Gelişmesi*, Akademik Araştırmalar Yayınları, İstanbul 2003, ss.9–14.

¹⁵ Bu görüşün değerlendirmesi için bkz Selami Bakırcı, age, ss.15–17.

törenlerde görülmemiştir. Bütün memleket halkının iştiraki ile yapılan mevlit törenleri ilk olarak 1207’de Erbil’de Selçuklu Atabegi Muzafferüddin Kökböri zamanında düzenlenmiştir.¹⁶ Mevlit töreni bu dönemden itibaren İslam âleminde büyük törenler halinde kutlanmaya başlamıştır.¹⁷

Hz Peygamber için düzenlenen bu merasimler, Kur’an ve hadislerde yer almamasına rağmen ortaya çıktığı dönemlerden itibaren Müslümanlar arasında büyük bir ilgi görmüştür. Mevlit günümüzde de halkın ilgisini çekmeye devam etmekte küçük toplantılar şeklinde evlerde veya toplu olarak camilerde düzenlenmektedir.

Mevlit, geçmişte Hz Peygamber’in doğum yıldönümlerinde uygulanmakta iken zamanla bir çok sebeple okunur hale gelmiştir. Günümüzde dindar çevreler, farz bir ibadet gibi algıladığı mevlit merasimini birçok konuyu vesile ederek düzenlemekte, hatta bazı türbelerde para karşılığı mevlit okuyan kişilere de rastlanmaktadır. Mevlit okunmasına bir kişinin doğumundan (erkek çocuk ise sünnetine), düğününe ve vefatına kadar hemen her aşamada rastlanmaktadır. Hatta vefatın 7 ve 40. günlerinde, vefat yıldönümlerinde de okunmaktadır. Ayrıca mevlit adak olarak verildiği gibi Kur’an-ı Kerîm öğrendikten veya ilk hatimden sonra mevlit okunduğuna rastlanmaktadır.¹⁸

Mevlitlerin bu kadar sık düzenlenmesi “mevlit” algılamasını da etkilemekte, mevlidin kutsal bir metin olarak görülmesine, hayatın her anında ve hemen her yerde görülmesi “Mevlit”in kimi zaman “vahiy” gibi algılanmasına neden olmaktadır. Hatta tek bir mevlit olduğunu zannedenler yazılmış birçok mevlit olduğunu duyunca şaşırabilmektedirler.

Mevlidin bu kadar yaygın olması, bu merasimleri takip eden kişiler için Hz Peygamber hakkında öğreneceği önemli bir kaynak vazifesi görmesine de neden olmaktadır. Mevlit merasimlerinde okunan eserler halk arasında benzer konuları içeren tarih kitapları ve siyerlerden daha çok ilgi görmektedir. Mevlidin bu yönü halkın siyer bilgisi ve bu bağlamda peygamber algılamasına da etki etmekte, tarihi verilerle de uyuşmayan rivayetleri içeren bazı mevlitler Peygamber algılamasına zarar verebilmektedir. Halkın dini duygularını coşturma için yazılan mevlitlere olağanüstü motifler eklenmesi, Hz Peygamber’in tarihsel kişiliği dışında bir peygamber modeli oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle okunacak mevlitte seçici olmak gereklidir.

2. Kurmancî Lehçesiyle Yazılmış Mevlitler

Kurmancî lehçesiyle yazılmış mevlitleri inceleyecek kişi Molla Bateyî’nin Mevlidi’n-Nebi’sinden başlamalıdır. Yazıldığı ilk dönemlerden itibaren büyük bir ilgi gören ve her yerde okunan bu mevlit o kadar meşhur olmuştur ki çoğu kimse mevlidin

¹⁶ Diyanet İslam Ansiklopedisi, c.XXIX, s.475; Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi, c.VI, s.315.

¹⁷ Bu kutlama törenleri hakkında geniş bilgi için bkz Diyanet İslam Ansiklopedisi, c.XXIX, ss.476–480.

¹⁸ Mevlidin okunma sebepleri için ayrıca bkz Armutlu, ss.59–60.

yazarını veya adını bilmemesine rağmen “Hemdê bê hed bo Xwedayê alemîn / Ew Xwedayê daye me dînê mobîn” cümlesi ile başlayan ilk beyitlerini bilmektedir. Hatta Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, 2011 yılında Diyarbakır’da yapılan Kutlu Doğum etkinliklerinde bu ilk beyitlerini okumuştur.

Molla Bateyî’den sonra günümüze kadar farklı mevlitler yazılmış olmasına rağmen hiçbiri Bateyî’nin mevlidi kadar bilinmemektedir. İlk mevlit olmasından kaynaklanmış olsa gerek Molla Bateyî’nin mevlidi, kendisinden sonra yörede yazılmış olan hemen bütün Kürtçe mevlitlere kaynaklık etmiştir. Molla Bateyî’nin mevlidi kaynak alınarak yazılmış mevlitlerde, aynı konular başka müellifler tarafından işlenmiştir. Bu mevlitlerden tespit edebildiklerimiz şunlardır:¹⁹

Mevlid-i Nebî, Muhammed Emin Haydarî; Mevlûd-i Şerif, M. Zahit Kardeşlik; Mevluda Kurdî Bi Zimanê Gundî, Mela Bedreddin; Ava Heyat, Mela Ali bin es-Seyyid Abdurrahman; Mewluda Şerif, Mela Muhammed Ali Fudeylî adlı mevlitlerdir.

Halk nazarındaki bu şöhreti mevlit yazarlarını da etkilemiş olsa gerek, bu yazarlar Bateyî’nin işlediği konuları, kullandığı rivayetleri, konuların dizilişini yazdıkları kendi mevlitlerinde de uygulamışlardır. Bu mevlitler incelendiğinde Bateyî’nin etkisi açık bir şekilde görülmektedir.

Bu mevlitlerin dışında işlenen konular ve kullanılan rivayetler yönüyle Bateyî’nin etkisinde kalmadan yazılmış mevlitlerin de olduğu görülmektedir. Bu mevlitlerin tamamı günümüzde veya yakın zamanda yazılmıştır. Bunlar:

Mewluda Şerif Ji Ewwel Heta Axir Rehber-i Xelasî Hz Muhammed (SAV), Mela Aliyê Êzdarî; Nezma Şêrîn Der Mewlid û Sîreta Resulê Emîn, Molla Muhammed el-Ğursi; Mewlida Pêxember, Mela Silêman Kurşun; Mewlûda Kurdi Bi Şêwaza Hedbi, M. Burhan el-Hedbi; Durra Birinci Mewluda Kurmanci, Molla Abdulkakim Halilî oğlu Muhammed Siracuddin.

Makalenin bundan sonraki kısımlarında yukarıda isimleri verilen bu mevlitler işledikleri konular ve kullandıkları rivayetlere göre tasnif edilecektir. Bu yöntem adı geçen mevlitleri incelemek isteyen kişiler için faydalı olacağına inanıldığı için tercih edildi.

2.1. Mevlidi’n-Nebi ve Onu Kaynak Alarak Yazılmış Mevlitler

1-Mevlidi’n-Nebi. Molla Hüseyin Bateyî tarafından yazılmıştır. Basılan mevlitlerde Hasan el-Ertoşî ismi verilmesine rağmen Molla Bateyî/Melayê Bateyî olarak bilinir. Hasan el-Ertoşî ismi halk arasında kullanılmamaktadır. Hatta konu hakkında yapılmış çalışmalarda da Molla Hüseyin Bateyî ismi kullanılmaktadır.²⁰

¹⁹ Kitap ve yazar isimleri, ismi verilen kitabın kapağında yazıldığı şekilde verilmiştir.

²⁰ Bkz *MEB İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1967, c.VI, s.1113; M. Xalid Sadinî, *Mela Huseynê Bateyî Jiyan, Berhem Ê Helbestên Wî*, Nûbihar Yay, İstanbul 2010.

Bateyî'nin mevlidi birçok yayınevi tarafından basılmış üzerine şerh yazılmış hatta ihtisar da edilmiştir.²¹ Bu mevlidin tespit edilen en eski nüshasının Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi/Milli Kütüphane'de olduğu kaydedilmiştir.²²

Bu makalede incelenmiş olan metin, baskı yeri ve tarihi belirtilmemiş olmakla beraber Ayfa Basın Yayın tarafından yayınlanmıştır. 48 sayfadan oluşan bu baskının son üç sayfasına Arapça dua eklenmiştir. Bateyî'nin Mevlidi, salâvat getirilmesini isteyen beyitler dâhil 582 beyitten oluşmaktadır. İncelenen baskıda konular/bölümler isimlendirilmemiştir. Konular arası geçiş, "Salâvat" getirilmesini isteyen aşağıdaki beyitlerle olmaktadır:

“Ger divêtin hun ji narê bin necat
Bi ‘îşq û şewqek hûn bibêjin esselat”

Mevlidin ilk beyiti ise şu şekildedir: “Hemdê bê hed bo Xwedayê alemîn
Ew Xwedayê daye me dînê mobîn”

Mevlidin son beyti ise şu şekildedir: “Aminê çav bune rewşen we’s-Selam
Hem ji mewluda nebi temme’l-Kelam”

Bu beyitten sonra Kürtçe yazılmış mevlit duasına geçilmiştir.

2-Mewlidi'n-Nebi: Bu mevlit, Şeyh Muhammed Emin Haydari'ye aittir. Mevlit, Molla Bateyî'nin mevlidi ile hemen hemen aynıdır. Bu mevlitte de bölümler isimlendirilmemiştir. İncelenmiş olan baskı yeri ve tarihi belirtilmemiş olmakla beraber Ayfa Basın Yayın tarafından basılmıştır. 32 sayfadan oluşan bu baskının son üç sayfasına Arapça dua eklenmiştir. Mevlit, salâvat getirilmesini isteyen beyitler dâhil 320 Beyitten oluşmaktadır. Bölümler arası geçiş salâvat getirilmesini isteyen aşağıdaki beyitlerle olmaktadır:

“Hûn ji ‘îşqa dil bibêjin berdewam
Ser Muhammed esselatu we’s-selam”

Mevlidin ilk beyti ise şu şekildedir: “Em bidin hemdê Xwedê Ey Musluman

²¹ *Mewlida Kurmanci Muhtasar Mevlid-i Nebi Aleyhisselatuvesselem*, muhtasar eden Muhammed Mehdi el-Amidi, baskı yeri ve tarihi yok. Fakat en arka sayfada eserin 31 Ağustos 2002'de bitirildiği yazılmıştır. Bu eserde, Bateyî'nin Mevlid'inde geçen fakat siyerle ilgili kitaplarda geçmeyen bazı rivayetler çıkarılmıştır; Behcetü'l En'am Bişerhi Mevlidi'n-Nebi Aleyhisselatuvesselem, Bateyî'nin mevlidi üzerine yazılmış bir şerh olan bu eserin kapağında ve ilk sayfalarında kim tarafından hazırlandığı kaydedilmemiştir. Fakat kitabın son sayfalarına eklenmiş lugat ve fihrist bölümlerinin sonuna Zeynelabidin el-Amidi ismi kaydedilmiştir. Molla Bateyî mevlidinde bölümleri isimlendirmemiş olduğu halde bu şerhte, mevlitte salâvatlarla ayrılan bölümler (18 bölüm) isimlendirilmiştir, Baskı yeri ve tarihi yok. Ayrıca bu mevlidin transkript edilmiş (Latin harflerine çevrilmiş) bir baskısı da tespit edilmiştir. Bkz *Mewlûd*, Transkript eden Zeynelabidin Zinar, Fırat Yayınları, İstanbul 1992.

²² Sadini, age, s.248'den sonra kitapta bu mevlidin fotoğrafları verilmiştir.

Daye me Pêxemberê axir zeman”

Bu mevlit, Hz Peygamber’in doğumu ile bitirilmiştir. “Merhaba” faslı olan bu son bölümün ilk beyti şu şekildedir:

“Hat Muhammed Merheba Sed Merheba
Hat Muhammed bu şefi’ê muzniba”

“Merhaba” faslı olmasına rağmen *Merhaba* lafzı bu bölümün yukarıda verilen ilk beytinde tek kullanılmıştır. *Merhaba* yerine “*Hat-Geldi*” ile başlayan beyitlerle mevlit bitirildiği için mevlidin son beyti şu şekildedir:

“Hat Muhammed Rahmeten li’l-Alemin
Hat Muhammed Xatimen li’l-Murselin”

Son beyitten sonra Kürtçe olarak yazılmış üç sayfaya yakın mevlit duası ile mevlit bitirilmektedir.

3-Mewlûd-i Şerif: M. Zahit Kardeşlik tarafından yazılmıştır. Mevlidin incelediğimiz baskısında hangi yayınevi tarafından basıldığı, baskı yeri ve tarihi belirtilmemiş olmasına rağmen, mevlidin en son sayfasında 1989 tarihi verilmiştir. Bu tarihin, mevlidin bitirildiği yılı ifade ettiği anlaşılmaktadır. İncelediğimiz bu nüsha, 58 sayfadan oluşmaktadır.

Mevlit, salâvat getirilmesini isteyen beyitler dâhil, 687 beyitten oluşmuştur. Molla Bateyî’den esinlenmiş olmasına rağmen bu mevlitte bölümler isimlendirilmiştir. 22 Bölümden oluşan mevlidin bölüm başlıkları Kürtçedir. Bölümler arası geçişler salâvat getirilmesini isteyen aşağıdaki beyitlerle olmaktadır:

“Ger dixwazin hûn xilasbin ji agir
Selewatan bînin civata hazir””

Mevlidin ilk beyiti ise şu şekildedir: “Pesnê pir bo Xweda’yê ‘alemê
Ew Xwedayê daye me pir keremê”

Son beyit de şu şekildedir: “Paşîya mewludê livir buye tamam
Ji haziranra em bibêjin Es-Selam”

Son beyitten sonra Salâvat getirilmesini isteyen beyitler gelmekte ardından Kürtçe yazılmış mevlit duasının olduğu bölüm gelmektedir.

4-Mewlûda Kurdî Bi Zimanê Gundî:²³ Es-Seyyid Bedreddin İbni Molla Salih el-Hüseyni eş-Şafii el-Kufsurî tarafından yazılmıştır. İncelenmiş olan baskı Nûbihar Yayınları tarafından basılmıştır. 40 sayfadan oluşmaktadır. Bu mevlitte, diğer mevlitlerden farklı olarak, yazar, mevlidin son sayfalarında mevlit hakkında olumsuz görüşler öne sürenlere karşı mevlidin İslam dinindeki meşruiyeti konusunda olduğunu

²³ Es-Seyyid Bedreddin İbni Molla Salih el-Hüseyni eş-Şafii el-Kufsurî, *Mewlûda Kurdî Bi Zimanê Gundî*, Nûbihar Yayınları, İstanbul.

söylediği yirmi bir delil getirmektedir.²⁴ Ayrıca mevlitten önceki iki sayfada ihtiyarlık üzerine yazılmış bir kaside eklenmiştir.

Mevlit, salâvat getirilmesini isteyen beyitler dâhil 220 beyitten oluşmaktadır. Bölümler arası geçişler salâvat getirilmesini isteyen aşağıdaki beyitler ile yapılmaktadır:

“Salat u selama bidin her zeman li pêxemberême kû fexrê cîhan
Salat u selama bidin her seet li pêxemberême şeffî’ê ummet”

Mevlidin ilk beyiti şu şekildedir: “Hemd û wesfê bê hîsâb û bê eded
Bo wî Yezdan ê Dilovan û Samed”

Mevlid *Merhaba* faslı ile bitirildiği için son beyitler şu şekildedir:

“Tû bixêr hatfîyê Ey Nûra Yetim
Şu’le da erd û semâ ‘Erşê ‘Ezîm
Nehdî ileyke’s-Selat û we’s-Selam
Kulle weqtîn we zemanîn ber dewam”

Daha sonra Hz Peygamber’in övüldüğü mucizelerinin anlatıldığı Salât ve Selam getirildiği bir bölüm ardından mevlit duası eklenmiştir.

5-Ava Heyat,²⁵ Mela Ali bin es-Seyyid Abdurrahman tarafından yazılmıştır. Mevlidi yayına hazırlayan Abdusselam Bêcirmanî, yazarın ismini verirken onu şu şekilde tanıtmıştır: “El-Ustad Molla Ali b. Es-Seyyid Abdurrahman el-Ma’ruf b. Sofi Haco el-Mardini sümme er-Rehavî el-Medfun fî Qaryetî Xirbê Temo et-Tabieti li beldeti Re’sil Ayn ‘ala wasiyyetihî”

İncelenmiş olan baskı İstanbul’da basılmıştır. Yayınevi ve tarih verilmemiştir. 48 sayfadan oluşmaktadır. 17 bölümden, Salâvat getirilmesini isteyen beyitler dâhil, 247 beyitten oluşan mevlitte bölümler isimlendirilmemiştir. Bölümler arası geçişler şu beyitle yapılmaktadır:

“Ji agir we bivêt dûrî bin
Selat û selama li Muhammed bidin.”

Mevlidin ilk beyiti şu şekildedir: “Bê hed hemd ji bo te Xwedayê Kerîm
Bime date zanîn rîya Müstaqîm”

Son beyit ise şu şekildedir: “Bi Selat û selama bikin em xîtam
Bi hevra bikin tev jibo wî qîyam”

²⁴ Bkz *Mewlûda Kurdî*, Nûbihar Yayınları, İstanbul, ss.27–40.

²⁵ Molla Ali bin es-Seyyid Abdurrahman El-Mardini el-Muhaciri, , *Ava Heyat*, Baskıya Hazırlayan: Abdusselam Bêcirmanî, Mersin, Baskı tarihi yok

Daha sonra mevlit duasına geçilmektedir. Mevlit duasından sonra “Heydarî-Uyarı” adlı bölümde mevlidin yazılış maksadı anlatılmış son olarak “Rîya Dûr” adlı bir şiir eklenmiştir.

6-Mewluda Şerif, Mela Muhammed Ali Fudeylî tarafından yazılmıştır. Makale için, Şarkiyat Araştırmaları Derneği tarafından mevlidin elektronik ortamına aktarılması el yazma nüshasından istifade edilmiştir. Elektronik ortama aktarılan nüshanın Zeynelabidin el-Amidi tarafından 1996 yılında yazıldığı mevlidin sonunda kaydedilmiştir. Mevlidin 10 ve 11. sayfaları eksik olduğu için tam bir sayı verilememekle beraber 16–18 arası bölümden ve salâvat getirilmesini isteyen beyitler dâhil 510–514 beyitten oluştuğu tahmin edilmektedir.

Bölmelerin isimlendirilmemiş olduğu mevlitte, bölümler arası geçiş aşağıdaki beyitle yapılmaktadır:

“Ger dixwazin hûn ji agir bin xelas
Hûn selatan tevde bînin ‘am û xas”

Mevlidin ilk beyti şu şekildedir: “Hemd û şukr û pesnê pir ji Xweda
ra

Ewî İslam hedîye kirbû jime ra.”

Mevlidin son beyti şu şekildedir: “Keyfa Abdulmuttalib pir hatibu
Keyfa me jî gelek pêra hatibu

Yukarıda kısaca tanıtılan bütün mevlitler, *Mewlûda Kurdî Bi Zimanê Gundî* dışında konu ve kullanılan rivayetler bakımından tamamen Molla Bateyî'nin mevlidinden esinlenilerek yazılmışlardır.²⁶ Bu yüzden Molla Bateyî mevlidi incelenirken diğer mevlitlerde konunun veya rivayetin geçtiği yerlere işaret edilecektir. Değişik baskılarda bulunması kolay olsun diye mevlitlerin baskısına göre ya rivayetlerin geçtiği beyitlerin sırası, ya rivayetin bulunduğu sayfa numarası veya hem beyit sırası hem de sayfa numarası verildi.

1.1 Mevlidi'n-Nebi'de Kaydedilmiş Rivayetler ve Onu Kaynak Alarak Yazılmış Mevlitlerde Geçtiği Yerler

²⁶ Bu mevlitlerin dışında Diyarbakır'da bir ilköğretim okulunda çalışırken bir öğrenciden fotokopisi alınan deftere yazılmış bir mevlit de mevcuttur. *Pesindana Muhammed* adlı bu mevlidin yazarı Muhammed Halim Hıfzi Huhan olarak belirtilmiştir. Bu mevlidin henüz baskısı yapılmamıştır. Arap ve Latin harfleriyle Kürtçe olarak iki nüsha halinde yazılmıştır. Mevlidin sonuna, 2001 yılı Ramazan ayının 28'inde yazıldığı, kaydedilmiştir. 465 beyitten oluşmaktadır. İncelenmiş olan mevlitte kullanılan dilin daha kolay olduğu görülmüş fakat mevlidin hemen hemen tamamının Molla Bateyî'nin mevlidi ile aynı olduğu tespit edilmiştir. Mevlidin Latin harfleriyle yazılmış olan nüshası ile Arap harfleriyle yazılmış nüshası arasında çok az olmakla birlikte bazı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Henüz bir baskısı yapılmamış olduğundan burada geniş bir şekilde Bateyî mevlidi ile kıyaslaması yapılmayacaktır.

El-babu'l-Evvel Fi Mebhasi'l- Hamd²⁷ adlı 1–11 arası beyitleri kapsayan birinci bölüm ile El-Babu's-Sani Fi Mebhasi's-Selati 'ale'n-Nebiyyi Sallallahu 'Aleyhi ve Selem adlı 2–24 arası beyitleri kapsayan ikinci bölüm hamd ve salâvat bölümü olduğu için geçeceğiz. Bu iki bölüm Mevlid-i Nebi, Muhammed Emin Haydari; Mevlûd-i Şerif, M. Zahit Kardeşlik; Mevluda Kurdi Bi Zimanê Gundî, Mela Bedreddin; Ava Heyat, Mela Ali bin es-Seyyid Abdurrahman; Mewluda Şerif, Mela Muhammed Ali Fudeylî gibi mevlitlerde de benzer şekilde tevhid, salâvat, hamd ve peygamberimizin övülmesi konularını içermektedir.

III-El-Bâbu's-Sâlisu Fi Fadileti Kiraâti Mevlîdi'n-Nebiyyi Sallallahu Aleyhi ve Sellem

Mevlit okumanın faziletinin anlatıldığı bu bölüm Bateyî mevlidinde 25–45 arası beyitleri kapsamaktadır.

Mevlit ve uygulaması Hz Peygamber ve sahabe devrinden asırlarca sonra ortaya çıkmasına rağmen 26–31 arası beyitlerde, mevlidin önemi hakkında, Hz Peygamber ile Hz Ömer ve Hz Ebu Bekir'den olduğu söylenen nakiller yapılmıştır.

Hz Peygamberden olduğu iddia edilen nakil şu şekildedir:“Mevlidime önem veren herkese, mahşerde şefaathçi olacağım. Mevlide önem veren Kevser'den içecek. Mevlide sarf edilen bir dirhem, fakirlere dağıtılan bir dağ altın gibidir. Mevlidime çok önem verin.”

Aynı şekilde Hz Ömer ve Hz Ebu Bekir'in de mevlit için sarf edilen bir dirhemden çok hayırlar elde edileceğini söyledikleri kaydedilmiştir. Hz Peygamber, Hz Ebu Bekir ile Hz Ömer'e dayandırılan rivayetlere Haydari'nin Mevlidi'n-Nebi'si,²⁸ M. Zahit Kardeşlik'in Mevludi Şerif'i,²⁹ Ava Heyat³⁰ ve Fudaylî'nin Mevlid-i Şerif'i³¹ gibi mevlitlerde de rastlanmaktadır. Yalnız Haydari, Fudaylî ve Ava Heyat mevlitlerinde aynı konunun anlatıldığı yerlerde Hz Osman ve Hz Ali'den olduğu iddia edilen rivayetler de getirilmiştir.

Burada şuna dikkat etmek gerekir: Molla Bateyî ve etkisinde kalınarak yazılan mevlitlerde Hz Peygamber'den ve sahabelerden olduğunu iddia edilen rivayetlerde mevlidin önemi ile ilgili anlam değişmemekte sadece kelimeler farklılaşmakta, lafızlar eksik veya fazla olarak kaydedilmektedir.

Mesela Kardeşlik aynı konuyu yazarken, rivayeti Hz Peygamber'in mevlide önem veren, yılda bir defa okutan kişiye şefaathçi olacağı, o kişinin Kevser'den içeceği, Peygamberlerle arkadaş olacağı şeklinde kaydetmektedir.³²

Yine Bateyî mevlidinin aynı bölümünde İslam âlimlerinin, üzerine mevlit okunan yemeğin mübarek olacağını, mevlit okunan yerin belalardan korunacağını,

²⁷ Konunun anlaşılabilmesi için asıl metinde olmamasına rağmen bölüm isimleri yukarıda ismi, 21 nolu dipnotta verilen Behcetü'l-Enam adlı şerhten alınmıştır.

²⁸ Haydari, 15–22 arası beyitler.

²⁹ Kardeşlik, ss.5–7.

³⁰ Ava Heyat, s.11–12, 40–53 arası beyitler.

³¹ Fudayli, 35–46 arası beyitler.

³² Kardeşlik, s.5. “Dê heval bit ew dinav pëxemberan.”

mevlit okunan yerde hazır olan kişilerin peygamberlerle haşr edileceğini söyledikleri iddia edilmiştir.

Bu rivayetlere Haydari,³³ Ava Heyat,³⁴ Kardeşlik'in Mevlûd-i Şerif'i,³⁵ Fudaylî'nin mevlidlerinde³⁶ benzer şekillerde rastlanmaktadır. Bu mevlitlerde de mevlidin okunduğu yer ile üzerine mevlid okunan yiyeceklerin bereketlenmesi hakkında İslam âlimlerinden rivayet getirilmektedir.

IV- El-Bâbu'r-Râbi' Fî Beyâni Halki'n-Nuri Nebiyyi Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve Halki Eşyâyi

Nur-u Muhammed ve eşyanın yaratılışının anlatıldığı bu bölüm, Bateyî mevlidinde 46–78 arası beyitleri kapsamaktadır.

Allah, daha Arş, Ferş, Kursi, Kalem, Levh ve Enbiyalar yok iken kendi Nur'undan bir avuç aldı, ona "Habibim Ahmed ol!" dedi. Ardından o Nur, 624000 yıl boyunca tesbih etti. Daha sonra o nur için Kudret, Tazim, Minnet, Merhamet, Saadet, Keramet, Menzilet, Hidayet, Nübüvvet, Rif'at, Taat, Şefa'at'ten oluşan 12 Hicab yapıldı. O Hicabların her birisi, -tam süresini ancak Allah bilir- o Nur'da birkaç yıl durdu. O hicabların her birisi Allah'ı özel ve ayrı bir tespihle tespih ediyorlardı. Daha sonra Allah, o nuru adları Nusret, Merhamet, Kudret, İrfan denizleri olan dört büyük denize attı. Marifet denizinden çıktığı vakit o nurdan damlalar damlamaya başladı. 124000 damla. O damlaların her biri bir peygamber oldu. Daha sonra "Allah, o nurdan bir cevher yarattı ve ona nazar etti. Cevher iki parça oldu. Birinci parçaya Heybet nazarıyla, ikinci parçaya Şefkat nazarıyla baktı. Birinci cevher, Allah'ın heybetinden ve korkusundan durmayan, sürekli hareket eden bir deniz oldu. Deniz kaynadı, köpük ve duman çıktı. Köpük yer, duman gökyüzü oldu. Diğer yarısını da (cevherin ikinci parçası) Arş, Kürsi, Kalem ve Levh yaptı.

Aynı rivayet M. Zahit Kardeşlik'in Mevlud-i Şerif'inde mevcuttur.³⁷ Yalnız bu mevlitte, Nur'un kuş şekline girdiği ve bir kafesin üzerinde durduğu ve 124 bin yıl tesbih ettiği anlatılır.³⁸

Bateyî Mevlidin aynı bölümünde şunları da kaydetmiştir:

Allah, bunlardan kaleme ferman etti: "Ey Kalem, yaz!

Kalem, " Ferman buyur, ne yazayım?" dedi.

Allah, " La ilahe illallah Muhammed Resulullah".

Kalem secde etti, şuurunu yitirmiş halde yüz yıl dolaştı. Başını kaldırdı ve "Senden başka ilah olmadığını biliyorum. Fakat Muhammed kimdir? Senin İsminin yanına gelmiş!" diye sordu.

Padişah-ı Sermedî: "Eğer Muhammed olmasaydı. Arş'ı, Ferş'i, Levh'i yaratmazdım. Ne Cennet, Ne Cehennem, Ne Büyük Ateş bunların hepsini Onun için

³³ Haydari, 24–43 arası beyitler

³⁴ Ava Heyat, ss.13–14, 55–67 arası beyitler.

³⁵ Kardeşlik, s.7.

³⁶ Fudayli, s.5.

³⁷ Kardeşlik, ss. 8–10.

³⁸ Bkz Kardeşlik, s.8.

yarattım.”buyurdu. O an kalem, peygambere olan sevgiden iki parça oldu. Levh’in üzerinde kaldı ara sıra ışıldadı. Sarhoş oldu kendinden geçti. Sonra Rabbul Alemin’in ilhamıyla yazdı: “Ya Muhammed! Selam Sana.”

Rabbı Lâyenâm (Cenab-ı Hak), Habib-i İzzet’in (Hz Peygamber) yerine selam verdi: “Aleyke’s-Selâm ve Rahmetî.” O günden beri selamı vermek sünnet, almak (selamın karşılığını vermek) farz olmuştur.

Sonra Allah kaleme bütün eşyayı bildirdi. Kalem yazdı. İyi ümmetlerin Cennet’e kötü ümmetlerin Cehenneme gideceğini yazdı. Muhammed ümmetini, “Ehl-i Nur” olarak yazdı.

Kalem iyi kötü her şeyi yazdıktan sonra kurudu.

Aynı konu benzer şekilde Haydari mevlidinde,³⁹ M. Zahit Kardeşlik’in Mevludi Şerif’inde,⁴⁰ Fudaylî’nin mevlidinde de geçmektedir.⁴¹

V- El-Bâbu’l-Hâmisi Fî Beyânî Halki Âdem Aleyhi’s-Selam

Hz Âdem’in yaratılışının anlatıldığı bu bölüm Bateyî mevlidinde 79–117 arası beyitleri kapsamaktadır:

Allah, Âdem’i yaratmayı dilediği zaman Cebrail’e yeryüzünün kalbi, değeri, güzelliği, süsü olan Beyda-ı Zemin’den –Hz Peygamber’in mezarının bulunduğu yerden- bir avuç toprak getirmesini buyurdu. Cebrail, değerli kabrin bulunduğu Beyza-ı Zemin’den almış olduğu toprakla geldi. Cennet’teki Tesnim⁴² ırmağının suyu ile yoğurdu. Toprak hamur haline geldi. Cebrail iyice yoğurdu, öyle ki o hamur beyaz bir inciye döndü. Sonra Allah, Cebrail’e onu almasını, yeri göğü, denizleri karaları, doğuyu batıyı gezdirmesini söyledi. Binlerce yıl geçti. Suretlerin yaratıcısı Allah, ondan Âdem’i yarattı. Ruhundan üfledi. Melekler Âdem’e secde ettiler.

Âdem, yaratıldıktan sonra Allah, Muhammed’in Nur’unu onun sırtına bıraktı. Sonra Âdem’i Cennet’e yerleştirdi. Âdem’e ağacın dışında Cennet’teki her nimeti yemesini söyledi. Melekler, Âdem’in arkasında dizildiler. Hz Muhammed’in Nur’una bakmaktaydılar. Âdem, niye sürekli sırtına baktıklarını sordu. Allah, Âdem’e, Muhammed’in Nur’unu taşımakta olduğunu, Meleklerin, o nuru görmek için uzaktan geldiklerini söyledi. Hz Âdem, Allah’a yakardı:

“Allah’ım! Muhammed’in Nur’u önüme gelsin” dedi. Hemen o anda Nur, Âdem’in yüzüne geldi. Bazıları şehadet parmağına geldiğini söylerler. Doğrusunu Allah bilir. Güneşin, gündüz ortasında gökyüzünde parlaması gibi parladı. Âdem ve melekler şaşırıldılar.

Âdem, Allah’ım! Başka nur kaldı mı orada, “Ashab-ı Resul” cevabı geldi. Ashab-ı Resul’un nurlarının kaldığı ifade edildi. Âdem,

“Diğer parmaklarıma gelirlerse iyi olur” dedi.

Hz Ebu Bekir, Hz Ömer, Hz Osman ve Hz Ali’nin nurları Hz Âdem’in parmaklarına geldi. Denir ki, Hz Ali’nin nuru geldiği zaman Cennet ışıklandı/aydınlandı.

³⁹ Haydari, 46–79 arası beyitler.

⁴⁰ Kardeşlik, ss.11–12.

⁴¹ Fudayli, ss.6-8.

⁴² Mutaffifin Suresi 27 Ayet’te geçmektedir.

Havva geldi ve Nur'a baktı. Bu ne şeffaf nurdur dedi. Adem, "Neslimden gelecek ve onlara seyyid ve server olacak büyük bir Nebi'nin nurudur" dedi.

Âdem, emre itaatsizlik edince, o ve Havva yasak kılınan Buğday ağacından yiyince, Cennet'ten çıkarıldılar. Âdem, Serendip'e indi. Yaptığı itaatsizlikten dolayı pişman oldu. Yıllarca gözyaşı döktü. Döktüğü gözyaşlarından toprak, çamur oldu. Bitkiler, ağaçlar yeşerdi.

Aynı konu ve rivayetler Haydari mevlidinde,⁴³ Mewluda Kurdi'de⁴⁴ Ava Heyat'ta,⁴⁵ M. Zahit Kardeşlik'in mevlidinde,⁴⁶ Fudaylî'nin mevlidinde,⁴⁷ benzer şekilde geçmektedir. Yalnız Fudaylî'nin iki sayfası eksik olduğundan nasıl bitirildiği tespit edilemedi. Fakat 127. beyitte İblis'in ikisini kandırdığı ve Buğday ağacından yedikleri belirtilmiştir. M. Zahit Kardeşlik ise yer konusunda, diğerlerinden farklı olarak birinin Hindistan'a diğerinin Çin'e indiğini söylemektedir.⁴⁸

Kardeşlik'in yazdığı mevlitte diğerlerinden farklı olarak Melek Tavus'un secde emrini yerine getirmeyerek şeytan olduğu, kibirlendiği ve sonuçta ebediyen Allah'ın rahmetinden uzak kaldığı ifade edilmektedir.

“Melekê Tawus diwê xwe Şeytan kirî
Xwu qure kir secde jibo wî ne birî
Fam nekir secde jibona Xaliq e
Ebedî ji rehma Xwudê bu farîq e”⁴⁹

Türkçesi: Melek Tavus, orda kendini şeytan yaptı. Kibirlendi ve Âdem'e secde etmedi. Secdenin Allah için olduğunu anlamadı. Allah'ın rahmetinden ebediyen uzak kaldı.

Fudaylî de 106–109 arası beyitlerde benzer ifadeleri kullanmakta fakat Melek Tavus yerine Azazil ismini vermekte ve o olaydan sonra şeytanın başına “toqa”⁵⁰ geçirildiğini ifade etmektedir:

“ Rabbê Alem emir da bo melekan
Secde birin ji Ademra tevekan
Emrê Xweda hemya jêra secde bir
Wî Azazil'ê tenê xwe qûre kir
Jê xweydî qewirand ji ber derî
Wî toqê bi emrê Xweda kete serî
Bîr nebir secde ji bona Xweda bu

⁴³ Haydari, 80–118 arası beyitler.

⁴⁴ Mewluda Kurdi, 34–59 arası beyitler

⁴⁵ Ava Heyat, ss.7–8, 12–22 arası beyitler.

⁴⁶ Kardeşlik, ss.13–16.

⁴⁷ Fudayli, ss.8–10.

⁴⁸ Bkz Kardeşlik, s.16.

⁴⁹ Kardeşlik, s.14.

⁵⁰ Lanetlendiğini gösteren bir işaret

Bê umîd ma, xu li xu kiri bu”

Türkçesi: Allah, meleklere Âdem’e secde etmelerini emretti. Hepsi Allah’ın emrini yerine getirip Âdem’e secde ettiler. Sadece, Azazil kibirlenip secde etmedi. Allah, Azazil’i kovdu. Allah’ın emri ile Azazil’in başına *toka* geçti. Azazil, secde emrinin Allah için olduğunu anlamadı. Ümitsiz kaldı ne yaptıysa kendine yaptı.

Mewlûda Kurdî Bi Zimanê Gundî’de ise şu şekilde ifade edilmektedir:

Allah, ikisine Cennet’te diledikleri kadar yemelerini fakat buğday ağacından asla yememelerini söyledi. Kim habersiz buğday ağacından yerse Cennet’ten çıkarılacaktı. Lain İblis, Cinlerin kapısının önünde tuzak kurmuştu. Yılan ve Tavus, Cennet’ten çıktılar. İblis, onların önünde üzgün bir şekilde oturdu. Havar! Havar! Havar! diye haykırdı. Kim buğday ağacından yemezse Cennet’ten çıkacak. Yılan ve Tavus korkudan ağladılar. Azazil’le Cennet’e kaçtılar. Şeytan, Âdem’in yanına gitti. Ben nasihim, senin için salih bir dostum. Eğer, buğday ağacından yemezsen Havar sana. Cennet’ten çıkacak, yeryüzüne korumasız ineceksin. Âdem ve Havva ona inandılar. Hemen ağaçtan yediler Allah’ın emrine itaatsizlik etkileri için Cennet’ten çıkarıldılar.⁵¹

VI- El-Bâbu’s Sâdisu Fî Beyani Nesebi’n- Nebiyyi Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem

Hız Peygamber’in nesebinin anlatıldığı bu bölüm, Bateyî mevlidinde 118–128 arası beyitleri kapsamaktadır. Bu bölümde, Hız Âdem’den Hız Peygamber’e kadar gelen kişilerin yani Hız Peygamberin dedeleri sayılmaktadır. Mevlitte Hız Âdem ile Adnan arasındaki nesilde ihtilaf olduğu belirtilmiş fakat Adnan ile Abdullah arasında 21 nesil olduğu ifade edilmiş ve bunların isimleri kaydedilmiştir.

Aynı konu benzer şekilde Haydari mevlidinde⁵², M. Zahit Kardeşlik’in mevlidinde,⁵³ Mewluda Kurdi’de⁵⁴, geçmektedir. Ava Heyat’ta farklı olarak Hız Âdem yerine Hız İbrahim ile Hız Peygamber arasındaki Hız Peygamber’in atalarının ismi verilmiştir.⁵⁵

VII- El-Bâbu’s Sâbiu Fî Beyâni Vilâdeti Abdillahi Ve İntikali’n-Nuri İleyhi

Hız Peygamber’in babası Abdullah’ın doğumunun ve Nur-u Muhammed’in Abdullah’ta belirmesinin anlatıldığı bu bölüm Bateyî mevlidinde 129–163 arası beyitleri kapsamaktadır.

131–147 arası beyitlerde, “Abdullah doğduğu vakit, Şam’da Yahya (as)’ın cübbesinde şehit edildiği zamandan kalan ve kurumuş olan kan, tekrar tazelandi. Rahiplerin “Eyvah, haber yakındır. Tevrat’ın, İncil’in nasihinin (neshedicisinin) vakti yakındır. Yahya’nın kanının tazelenmesi buna işarettir” dedikleri ifade edilmiştir. Rahipler, Abdullah’ın doğduğunu, Muhammed’in doğumunun yakın olduğunu

⁵¹ Mewluda Kurdi, 45–59 Arası beyitler

⁵² Haydari, 120–129 arası beyitler.

⁵³ Kardeşlik, ss.17–18.

⁵⁴ Mewluda Kurdi, 60–72 arası beyitler

⁵⁵ Ava Heyat, ss.14–15.

anlamışlardı. Abdullah'ı öldürme amacıyla birçok kez Mekke'ye geldiler. Fakat Allah'ın hıfzı, Abdullah'ı korudu. Ahmed'in nuru onların kötülüklerinin defedicisi oldu.

Aynı konu ve rivayetler Kardeşlik'in mevludi şerif'i⁵⁶ ile Mewluda Kurdi'de⁵⁷ de geçmektedir. Yalnız sıralamaya ters bir şekilde Mewluda Kurdi'de önce Hz Peygamber'in şemailine yer verilmiş⁵⁸ ardından Hz Peygamber'in babası Abdullah'la ilgili bölüme yer verilmiştir.⁵⁹

Bateyî'nin mevlidinin 149–163 arası beyitlerinde, Abdullah'ın, babasına, Betha-ı Beşir'e (Beşir Vadisi) gittiğini bir vakit sırtından büyük bir nur çıktığını, yükseldiğini, ikiye ayrıldığını, birinin şarka, diğerinin garba gittiğini ve hemen döndüklerini gördüğünü, gökyüzünün ikiye ayrıldığını, nurun, semanın yedinci katına çıktığını, tekrar (süratle) gelip sırtına girdiğini, söylediği kaydedilmiştir. Abdullah şöyle devam etmiştir:

“Bir yere oturduğum zaman garip şeyler olur. Yerden şu ses gelir:

“Sana ve Ahmed'in nuruna selam.” Hangi kuru ağacın altına girsem, yeşeriyor, bana gölge oluyor. Ayrıldığım zaman tekrar eski haline dönüyor. Baba, bu neyin işareti ve nedir? Söyle bana!

Babası: “Gözümün nuru! Sevin, sana müjde! Şah-ı Emin, Ahmed-i Mürsel, Sultan-ı Cihan senden olacak, bunu şüphesiz, bil, bunu rüyamda gördüm ve buna muntazırım. Ahmed senden olacak” diye cevap verdi.

Aynı konu ve rivayetlere Haydari mevlidinde,⁶⁰ M. Zahit Kardeşlik'in mevlidinde⁶¹, Fudaylî mevlidinde⁶² yer verilmiştir. Yalnız Fudaylî, bu bölümü, Âmine ile Abdullah'ın düğünlerinin yapılmasından sonrasına eklemiştir.

VIII- El-Bâbu's-Sâminu Fi Muahedeti'l- Yehûdi Ve Kasdihim Kette Abdillah

Yahudilerin Şam'dan Abdullah'ı öldürmek için yola çıkmaları ve Mekke yakınlarına kadar gelip onu öldürmek için pusuda beklemelerinin anlatıldığı bu bölüm Bateyî mevlidinde 164–183 arası beyitleri kapsamaktadır.

Abdullah büyüdüğü zaman, Yahudiler, onu öldürmek için hazırlık yaptılar. Ehli Kitap, rahip ve ahbar fırsat kolluyorlardı. 70 Yahudi Şam'dan Abdullah'ı öldürmek için geldi. İyi birer savaşçı olan bu kişiler Abdullah'ı öldürmek için and içtiler ve “Abdullah öldürülmeyene kadar hiçbirimiz Şam'a dönmeyeceğiz” diyerek yola çıktılar. Mekke yakınlarında pusu kurdular ve beklemeye başladılar. Bir gün Abdullah'ın çölde dolaşmaya çıktığını gördüler. Bekledikleri fırsatı yakalamışlardı. Arkasından gittiler.

⁵⁶ Kardeşlik, ss.19–21.

⁵⁷ Mewluda Kurdi, 87–98 arası beyitler.

⁵⁸ Bkz Mewluda Kurdi, 73–86 arası beyitler.

⁵⁹ Bkz Mewluda Kurdi, 87–114 arası beyitler.

⁶⁰ Haydari, 134–141 arası beyitler.

⁶¹ Kardeşlik, ss.22–24.

⁶² Fudayli, ss.16–17.

Aynı gün Âmine'nin babası Vehb, ava çıkmıştı. Aniden bir ses geldi, Vehb, sesin geldiği yöne baktı. Adamların Abdullah'a yaklaştığını gördü. Kurt sürüsü gibi, Abdullah'ın üzerine yürüyorlardı.

Fakat Allah, yaptıklarından haberdardı. Hemen yeşil elbiselere bürünmüş melekler geldi ve o Yahudilerin hepsini öldürüp tekrar geri döndüler. Olanları gören Vehb "Eğer kabul ederse Âmine'yi ona verdim" dedi.

Aynı konu Haydari'nin mevlidinde,⁶³ Mewluda Kurdi'de⁶⁴ Fudaylî'nin mevlidinde,⁶⁵ Ava Heyat'ta⁶⁶ ve M. Zahit Kardeşlik'in mevlidinde geçmektedir.⁶⁷

Kardeşlik'in yazdığı mevlitte olay çok garip bir şekilde sonuçlandırılıyor:

"Hate dengek ey cuhûd terk hûn bidin
Hûn li bavê min nikarin dest bidin.
Nûr ji pişta Abdullah hat bi der
Şewq û qîrînek liwan dan bi ser.
Agirek hanî cuhûd şewtan kirin
Wan ji ser ruwê dinê wenda kirin."

Yani Abdullah'ın sırtından çıkan nur Yahudiler'e doğru seslenerek babasını rahat bırakmalarını, ona hiçbirşey yapamayacaklarını söyledi ve hepsini öldürdü.⁶⁸

Fudaylî'ye ait mevlitte ise sadece sesin geldiği, Yahudiler'in semadan inen ruhaniler tarafından öldürüldüğü belirtilmiştir.⁶⁹

IX- El-Bâbu't-Tasiu Fî Beyâni Tezvici Abdillahi Bi Âmine

Abdullah ile Âmine'nin evlenmelerinin anlatıldığı bu bölüm Bateyî mevlidinde 184–233 arası beyitleri kapsamaktadır.

Önceki bölümlerde Mekke'de (146 ve 147. beyitler) Abdullah ile evlenmek isteyen genç kızların çok olduğu anlatılırken bu bölümde, 211. beyitte Mekke'de Âmine ve Abdullah'ın evlendikleri duyan 100 genç kızın evlendikleri gece "üzüntüden-kıskançlıktan" öldüğü belirtilir.

223–230 arası beyitlerde ise, evlendikleri gece putların devrildiği, şeytanın yüzüstü Ebu Kubeys dağına geldiği, haykırmaya başladığı belirtilir. Zürriyetinden kendisine ne oldu diye soranlara, Şeytan, Abdullah ve Âmine'nin evlendiklerini haber verir. Artık devirlerinin kapandığını, Ahmed'in devrinin geldiğini, hepsinin helak olacağını, Ahmed'in ümmetinin en iyi ümmet olduğunu anlatır.

⁶³ Haydari, 142–160 arası beyitler.

⁶⁴ Mewluda Kurdi, 99–113 arası beyitler.

⁶⁵ Fudaylî, ss.12–13.

⁶⁶ Ava Heyat, 16–18 arası sayfalar, 80–94 arası beyitler.

⁶⁷ Kardeşlik, ss. 20–21.

⁶⁸ Bkz Kardeşlik, s.21.

⁶⁹ Bkz Fudaylî, s.13.

Evlilik bölümüne Haydari mevlidinde⁷⁰, Mewluda Kurdi'de,⁷¹ Fudaylî'de⁷² ve M. Zahit Kardeşlik mevlidinde de yer vermiştir.⁷³ M. Zahit Kardeşlik mevlidinde düğün bölümü bitirilirken son dizelerde yılda bir kez mevlit verilmesini tavsiye etmiştir.

Ava Heyat mevlidinde de evlilik konusuna yer verilmiştir.⁷⁴ Yalnız Ava Heyat mevlidinde, yazar okuyucuya nasihat etmekte ve Şeytan'ın bu ümmete mensup olanları yoldan çıkarmak için en etkili yollarından birinin dünya sevgisi ve kadın olduğunu, zürriyetine bu iki tuzağı kullanarak Müslümanları yoldan çıkarmalarını söylediğini belirtmektedir. Yazar devam ederek okuyucuya/dinleyiciye hitap ederek Şeytana karşı uyanık olmalarını, âlimlerin yanında olmayı, yalnız kalmamayı, kurdun sürüden ayrılan koyunu kaptığını ifade etmiş, namazı ihmal etmemeyi, haramdan, büyük günahlardan kaçınmayı, anne-babaya sahip çıkmayı komşu haklarını ihmal etmemeyi tavsiye etmiştir.⁷⁵

X-El-Bâbu'l-Âşiru Fî Beyani Hamli Amine bi Resuli'l-lahi Sallallahu Aleyhi Ve Sellem

Amine'nin hamilelik süresi ve babası Abdullah'ın ticaret için yolculuğa çıkması ve Medine'de vefat etmesinin anlatıldığı bu bölüm Bateyî mevlidinde 234–258 arası beyitleri kapsamaktadır.

234–246 arası beyitlerde Amine'nin gördüğü rüyalara değinilmektedir. Amine'nin dokuz ay süresince her ay rüyasında farklı bir peygamberi gördüğü (sırayla Âdem, Şis, İdris, Nuh, Hud, İbrahim, İsmail, Musa ve İsa'nın), bu peygamberlerin Hz Muhammed'i (asm) annesine müjdelediği belirtilir.

Aynı konuya Haydari mevlidinde⁷⁶, Kardeşlik'in Mevludi Şerif'inde,⁷⁷ Mewluda Kurdi'de,⁷⁸ ve Fudaylî mevlidinde⁷⁹ ve Ava Heyat'ta da yer verilmiştir.⁸⁰

Ava Heyat'ta daha sonraki beyitlerde Bateyî'de olmayan bir rüya verilmiştir. Buna göre Âmine rüyasında bir melek tarafından müjdelenmiştir. Bu müjde ile Hz Peygamber'in kâinatın yaratılış sebebi olduğu, Âdem ve Havva'nın tövbelerinin onun için kabul olduğu, Hz Nuh'un onun hatırına tufandan kurtulduğu, Hz Eyyub'un onun hatırına hastalıktan kurtulduğu, Hz İsa'nın onun hatırına semaya yükseltildiği, Hz İbrahim'in, onun hatırına kurtulduğu ifade edilmiştir.⁸¹

⁷⁰ Haydari, 182–202 arası beyitler

⁷¹ Mewluda Kurdi, 114–128 arası beyitler.

⁷² Fudayli, ss.14–16.

⁷³ Kardeşlik, ss.24–28.

⁷⁴ Ava Heyat, ss.19–22, 96–121 arası beyitler.

⁷⁵ Ava Heyat, ss.23–24, 127–133 arası beyitler.

⁷⁶ Haydari, 220–233 arası beyitler.

⁷⁷ Kardeşlik, ss.29–30.

⁷⁸ Mewluda Kurdi, 129–148 arası beyitler.

⁷⁹ Fudayli, ss.17–18.

⁸⁰ Ava Heyat, ss. 24–26, 135–145 arası beyitler.

⁸¹ Ava Heyat, ss.26–27, 147–157 arası beyitler.

Ava Heyat'ın bundan sonraki beyitlerinde ise Bateyî mevlidinde ilk bölümlerde verilen “kaleme Hz Peygamber'in ismini yazması” emri de bu rüyanın devamı olarak anlatılmış aynı yerde Hz Peygamber'in başka faziletleri de sıralanmıştır.⁸²

Bateyî mevlidinin 247–258 arası beyitlerinde Abdullah'ın ticaret için yolculuğa çıktığı, Medine'de vefat ettiği ve ailesinin duyduğu hüznü anlatılır. Aynı konuya Haydari mevlidinde,⁸³ Kardeşlik mevlidinde⁸⁴, Fudaylî mevlidinde,⁸⁵ Ava Heyat'ta⁸⁶ da yer verilmiştir.

XI- El-Bâbu'l-Hâdi Aşere Fî Beyâni Vilâdeti'n-Nebiyi Sallallahu Aleyhi Ve Sellem

Peygamberimizin viladetinin anlatıldığı bu bölüm Bateyî mevlidinde 259–283 arası beyitleri kapsamaktadır.

Bateyî'ye göre Hz Peygamber'in viladeti sırasında Âmine'nin yanına dört kadın Havva, Sara, Asiye ve Meryem gelir. Doğum esnasında birçok mucizevî olay olur, melekler tespih ede ede odaya gelir, Amine'nin sağına soluna yıldızlar düşer, bütün cihan nurla dolar; Âmine, batıyı ve doğuyu görür, oralarda ve Kâbe'de yeşil bayraklar dalgalandığını görür.

Allah, Cebrail'e emreder, Cebrail, semavat ve zemin ehlini müjdeler, Cehennem'in kapıları açılır. Melekler fevc fevc Mekke'ye gelir.

Âmine, o saatte susadığını, kendisine süt gibi beyaz, bal gibi tatlı şerbet verdiklerini söyler. Amine şöyle der: “Onu içtim ve susuzluğum gitti. Beyaz bir kuş yanıma geldi, sıvazladı, o an Muhammed Mustafa doğdu”

Aynı konuya ve rivayete Haydari mevlidinde⁸⁷, Kardeşlik'in mevlidinde,⁸⁸ Fudaylî mevlidinde⁸⁹ ve Ava Heyat'ta yer verilmiştir.⁹⁰

XII- El-Bâbu's-Sani Aşere Fi Mebhasi Nidai'z-Zerrati 'İnde'l-Viladeti bi't-Turabi

Mevlitlerin en etkileyici kısmı olan bu bölüm Bateyî mevlidinde 284–298 arası beyitleri kapsamaktadır.

Peygamberimiz'in dünyaya geldiği andan itibaren bütün mahlûkatın kendisini karşılamasını tasvir etmektedir. Mevrit okunduğu zaman bu bölüm geldiğinde hazır bulunanlar ayağa kalkarak *Merhaba* diye başlayan beyitleri okurlar.

⁸² Bkz Ava Heyat, s.28–29, 159–167 arası beyitler.

⁸³ Haydari, 204–219 arası beyitler.

⁸⁴ Kardeşlik, ss.30–32.

⁸⁵ Fudayli, ss.18–19.

⁸⁶ Ava Heyat, ss.29–31, 169–180 arası beyitler.

⁸⁷ Haydari, 238–270 arası beyitler.

⁸⁸ Kardeşlik, ss.32–35.

⁸⁹ Fudayli, ss.19–20.

⁹⁰ Ava Heyat, ss.31–36 arası sayfalarda, 182–220 arası beyitler.

Merhaba faslına, Haydari mevlidinde, 271–282 arası beyitlerde, Kardeşlik'te, 35–36 arası sayfalarda, Fudaylî, 21'inci sayfada, Mewluda Kurdi, 169–185 arası beyitlerde yer verilmiştir.

Fudaylî mevlidinde, Merhaba Faslı'ndan sonra dua eklenmiştir.⁹¹

Mewluda Kurdi'de Merhaba Faslı, “Merhaba” yerine “Tû bi xêr hati-Hoş geldin/Hayırla geldin” sözcükleri ile başlayan beyitlerle başlamaktadır. Mewluda Kurdi mevlidi doğum ile bitirilir. Merhaba faslından sonra 186–206 arası beyitlerde Hz Peygamber'e medih ile beraber dua ve salât ve selam getirilmektedir. Ardından 20–26 arası sayfalarda mevlitten sonra okunan dua bulunmaktadır.

Haydari mevlidi de doğum ile bitirilmiştir. “Merhaba” lafzı yerine “Hat-Geldi” tabiri ile başlayan 12 beyitten oluşan Merhaba faslından sonraki 283–312 arası beyitlerde Peygamberimizi medh eden bir bölüm vardır. Son iki sayfada ise mevlitten sonra okunan dua bulunmaktadır.

Ava Heyat mevlidi ise, burada bitirilmekte ve dua bölümüne geçilmektedir. Ava Heyat mevlidinde diğer mevlitlerden farklı olarak, “Merhaba Faslı” yoktur.

XIII- El-Faslu'l Evvelu Min Mebhâsi'r-Reda'i Fî Beyâni'l-İrhasati'l-Vâkieti Leylete'l-Vilâdeti

Hz Peygamber'in viladeti ve viladetinden hemen sonra gerçekleştiği söylenen mucizelerin anlatıldığı bu bölüm Bateyî mevlidinde 299–316 arası beyitleri kapsamaktadır

299–309 Arası Beyitlerde Hz Peygamber'in, doğar doğmaz hemen secdeye gittiği, parmaklarını gökyüzüne çevirdiği, beyaz bir bulutun geldiği, onu aldığı ve kaybolduğu anlatılır. Bebeğin sarılı bir halde tekrar geldiği, başka bir bulutun onu alıp, götürdüğü anlatılır. Âmine, kulağına bir sesin geldiğini söyler: “Dünyayı gezdirin, denizleri ve karaları gezdirin.”

Doğumun diğer Peygamberlere duyurulduğu, evin renk renk kuşlarla doluğu, Hz Peygamber'in güneş gibi parlayan kişiler tarafından yıkandığı, sarıldığı yine bu beyitlerde anlatılır. Molla Bateyî'nin 309'uncu beyitte yazdığına göre doğum sırasında gerçekleşen mucizelerinin haddi hesabı yoktur. Sadece muhtasar olarak söylemiştir.

Fudaylî mevlidinde mucizeler, 23–24 arası sayfalarda verilmiştir. Kardeşlik mevlidinde ise bu bölümler 37-39'inci sayfalarda yer alır. Yalnız Kardeşlik mevlidinde Hz Peygamber'in doğduğu sabah bir Yahudi'nin Mekkelilere o akşam doğan birinin olup olmadığını sorduğu ifade edilir. Bu rivayet diğerlerinde yoktur.⁹²

XIV- El-Faslu's-Sâni Fî Beyâni Ayatillahi Reâha Abdulmuttalip Sebihete Vilâdetihi Sallallahu Aleyhi Ve Sellem

Hz Peygamber'in doğduğu gece gerçekleşen mucizelerin anlatıldığı bu bölüm Bateyî mevlidinde 317–337 arası beyitleri kapsamaktadır.

Bu bölümde Kâbe'nin secdeye gittiği, Meleklerin Kâbe'yi misk ve gül suyuyla yıkadığı, Safa ve Merve'nin secdeye gittiği, Doğumundan itibaren üç gün boyunca

⁹¹ Bkz Fudayli, ss.22–23

⁹² Rivayet için bkz Kardeşlik, s.39.

melekler görmeyene kadar Abdulmuttalib'in onu göremediği ve Âmine'nin rüyasında Halime-i Sa'diye'yi sütanne olarak gördüğü⁹³ anlatılır.

XV- El-Faslu's-Salisu Fî Beyâni Mec'î Halimete İlâ Mekkete Li'ahzi'n-Nebiiyi Sallallahu Aleyhi Ve Sellem Li'r-rida'i

Halime'nin ve diğer kadınların süt verecek çocuk bulmak için Mekke'ye gelmelerinin anlatıldığı bu bölüm, Bateyî mevlidinde 338–396 arası beyitleri kapsamaktadır.

Halime anlatıyor: “Arkadaşlarımızla bir vadiye gitmiştik. Bir anda nerden geldiğini bilemediğimiz “Şimdi Mekke'ye gidin, Ey Kadınlar, büyük doğumdan dolayı kutlu olun. O doğan çocuğu alan sütanne, mesrur olsun” şeklinde bir ses geldi.

Yine bu bölümde Halime'ye rüyasında süt gibi beyaz ve tatlı bir nehirden üç dört defa içmesinin söylendiği, onun da içtiği, bunun üzerine göğüslerine süt dolduğu, rüyasını kimseye anlatmamasının söylendiği anlatılır. Aynı yerde Mekke'ye yola çıktıkları zaman bineklerinin yavaş gittiği, bunun üzerine kervandan geri kaldıkları, uzun boylu, nurlu birinin bineğe işaret ettiği, “Ey Halime, acele et! Müjde! Muhammed'i alacaksın demesi, bineğin hızlanması ve kervana yetişmeleri anlatılır.

Abdulmuttalib'in, Muhammed'i Halime'den başka kimseye vermemelerini söyleyen bir sesi, duyduğu da burada kaydedilmiştir.

XVI- El-Faslu'r-Râbi'u Fî Beyâni Rucûi Rakbi Beni Sa'din Min Mekkete İlâ Mevtinihim

Bu bölümde Halime ve beraberindekilerin memleketlerine dönüşleri anlatılmaktadır. Bateyî mevlidinde 397–421 arası beyitleri kapsamaktadır.

Binek Mekke'den ayrılmadan önce Kâbe'ye doğru üç defa secdeye gitmiş, ardından ayrılmıştır. Binek dönüşte hızlı yol aldığı için kervandakiler, eşeğe ne olduğunu, gelirken yavaş geldiğini, bu sefer yükünün ağır olmasına rağmen nasıl kervanın önüne geçebildiğini sordular. Bunun üzerine, binek dile gelmiş, gidişinde bir gariplik olmadığını, sırtındakinin Rabbu'l-Arş'ın Resulu, Rabbu'l-Âleminin yaratmış olduklarının seyyidi, gelmiş geçmiş en hayırlı kişi olduğunu söylemiştir. Fudaylî, Hz Peygamber'in sütanneye verilmesi olayının tamamını benzer şekilde vermiştir.⁹⁴

Kervandakilerin tümü (Eşeğin konuşabilme ihtimalini düşünmediklerinden) kaynağını bulamayınca sesin bir hayal olduğunu düşündüler.

Halime, yolda gördüklerini anlatır: Kervanın önüne geçtik. 40 Rahibin, siyah cübbeli bir din adamının yanında olduklarını gördüm. Rahiplere, son Peygamberin vaktinin yaklaştığını, işaretlerinin ortaya çıktığını söylüyordu. Onları geçtim, Muhammed'in nurunun şulesi yükseldi. Büyük Uskuf: İmdat! İşte O! Gelin kılıçla öldürelim, rahipler kılıçlarını çekti, peşimizden geldiler, yaklaştılar. Muhammed'in gökyüzüne baktığını gördüm. Gökyüzünden şimşek gibi bir ateş geldi. Hepsini yaktı, öldürdü.

⁹³ Bu bölümler için ayrıca bkz Kardeşlik, ss.37–39.

⁹⁴ Bkz Fudaylî ss.24–26.

O sırada hatiften bir ses gelir: “Uhlike’l-Kuffâre min Nari’l-Kahhar”.

Fudaylî, burayı anlatırken merkebin çok hızlı gittiğini, diğerlerini geçtiğini söylüyor ve bu araya kuyudaki çocuğun kurtarılması ile kâhinlerle ilgili iki olayı kaydediyor. İki olay bittikten sonra kervanın Halime ve ailesine yetiştiğini hep birlikte yola devam ettiklerini söylüyor.⁹⁵

XVII- El-Faslu’l-Hâmis Fî Beyâni Mucizatıhi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Vâkietı Haleti Sebâvetı Bi Beni Sa’d

Hz Peygamber’in çocukluğunda iken gerçekleşen mucizelerin anlatıldığı bu bölüm, Bateyî mevlidinde 422–490 arası beyitleri kapsamaktadır.

Bunlardan 444–452 arası beyitlerde, Onu gören ağaçların selam vermesi, vahşi hayvanların, aslanların ona zarar vermediği, yanında sakin durdukları, onunla konuştukları, ayağı kırılan koyuna dokunduğu, koyunun iyileştiği anlatılır.

Hz Peygamber ile ilgili tabiat ve hayvanlarla ilgili benzer rivayetlere M. Zahit Kardeşlik ile Fudaylî de yer vermiştir.⁹⁶

477–480 arası beyitlerde, Halime’nin, çocuk Muhammed’i, kâhine götürdüğü, kâhinin O’nu öldürmelerini, Onun Hubel dinini kaldıracağını söylediği, aniden ortaya çıkan iri bir adamın mızrakla kâhini öldürdüğü, kâhin ve çevresindekilerin helak oldukları, Halime’nin, Muhammed’i evine, annesinin yanına getirdiği anlatılır.

Konu, M. Zahit Kardeşlik tarafından farklı bir biçimde anlatılmıştır. Buna göre Kâhin, Muhammed’i kucaklıyor, beni ve onu öldürün diyor. Kavmi yalnkılıç ona doğru koşuyorlar. Muhammed gökyüzüne doğru bakıyor. Sonra ortalık toz duman oluyor. Kimse ne olduğunu anlamıyor. Halime, uzun boylu narin yapılı birinin kâhini tekmelediğini, kendisine, çabuk olmasını, çocuğu dedesine götürmesini söylediğini ifade ediyor.⁹⁷

481–485 arası beyitlerde de, Kâhinin yanından dönerken çocuğu kuyuya düşen bir kadını gördükleri, Muhammed’in parmağıyla kuyuya işaret ettiği, suyun yükseldiği, çocuğun çıktığı, Muhammed’e selam verdiği anlatılır.

Çocuğun kurtarılması olayı Kardeşlik tarafından benzer şekilde anlatılmıştır. Fudaylî ise benzer şekilde anlatıldığı halde yukarıda da belirtildiği gibi bu olayı Mekke’den Halime’nin memleketlerine döndüğü sırada gerçekleşmiş olarak anlatıyor.⁹⁸

488–490 arası beyitlerde, Muhammed’i Mekke’ye götürmek için hazırladığı, Mekke’ye girerken “Ey Mekke! Senden gelen, sana geldi” şeklinde bir sesin duyulduğu anlatılır.

XVIII- El-Faslu’s-Sâdisu Fî Beyâni İâdetı Halımetı an-Nebiyye Sallallahu Aleyhi ve Sellem ilâ Mekkete Ve’t-Teslimı ilâ Ümmıhi Âmine

Halime’nin Hz Peygamber’i Mekke’ye getirmesi ve annesine teslim etmesini anlattığı bu bölüm Bateyî mevlidinde 491–539 arası beyitleri kapsamaktadır

⁹⁵ Fudayli, s.27.

⁹⁶ Bkz Kardeşlik, ss.44–45; Fudayli, ss.28–29.

⁹⁷ Olayın farklı bir anlatımı için bkz Kardeşlik, ss.43–44.

⁹⁸ Kardeşlik, ss.42–43; Fudayli, s.27.

Bunlardan 493–517 arası beyitlerde, Halime'nin, Hz Peygamberi Mekke'ye getirdiği, Kâbe'ye doğru geldikleri, yanına yaklaştıkları Halime'nin bir ses duyduğu: "Ey Kâbe! Ey Harem! Yanına aziz biri geldi. İki âlemin Cananı geldi." Halime'nin, sağına soluna baktığı, kimseyi göremediği, Hz Peygamber'i bir yere bıraktığı, sesleneni aramaya başladığı, kimseyi göremeyince geri döndüğü fakat Hz Peygamber'in yerinde olmadığı anlatılır.

Halime, aramaya başlamış, fakat kimseyi görememiştir. İhtiyar bir adam ne aradığını sormuş o da durumu anlatmıştır. İhtiyar onu Uzza Put'unun yanına götürmüş. İhtiyar, put için secdeye gitmiş ve puttan, Hz Peygamberin yerini sormuştur. Uzza putu, ismi duyunca, secdeye gitmiş ve konuşmaya başlamış, ihtiyara secdeye ettiği için kızmış ve ona Hz Peygamberin devirlerine son vermeye geldiğini söylemiştir.

527–539 arası beyitlerde, Hz Peygamberin kaybolduğunu öğrenen Abdulmuttalip'in Kâbe'ye geldiği, Allah'a yakardığı, Kâbe'deyken bir ses duyulduğu belirtilir:

"Hemen Şerefli Tuhame'ye git, orada Yemame diyarının altında göreceksin. Abdulmuttalib'in oraya gittiği ve denilen yerde bulunduğu anlatılmıştır. Bateyî Mevlidi burada son buluyor.

Fudaylî ve Kardeşlik mevlitlerinde de aynı konu anlatılmaktadır. Olayı daha ayrıntılı anlatan Kardeşlik mevlidine göre Uzza Putu yerine bir kâhine gidilmiş, kâhine Hz Peygamber'in yeri sorulmuştur. Mevlidin anlatımına göre Muhammed ismini duyar duymaz titremeye, korkmaya başlayan kâhin, Halime 'ye onu aramamasını, Muhammed'in kaybolmasının iyi olduğunu, dünyanın ondan kurtulduğunu söylemiştir. Halime, oradan ayrılıp Abdulmuttalip'in yanına gitmiş ve ona anlatmıştır. Abdulmuttalip, Halime'yi susturmuş ve Amine'ye söylememesi için onu tembihlemiştir. Abdulmuttalip ve Halime ikisi beraber Kâbe'nin yanına giderler. Abdulmuttalip, orada dua eder. Dua ederken bir ses duyulur ve Hz Peygamber'in Yemame'de olduğu, etrafında meleklerin toplandığı söylenir.⁹⁹

Bateyî mevlidi Mekke'ye dönüş ile bitmesine rağmen, buraya kadar Bateyî ile benzerlik gösteren hatta bazen Bateyî mevlidinden daha ayrıntılı rivayetler içeren Kardeşlik mevlidi ile Fudaylî mevlitleri devam etmektedir:

Kardeşlik mevlidinde Peygamberimizin bundan sonraki dönemlerde sırayla annesinin, dedesinin ve amcasının yanında kalması, evlenmesi, peygamber oluşu, savaşları ve vefatı kısa bir özet şeklinde anlatılmaktadır. Daha sonra Peygamberimize övgü konulu bir bölüm/kasideye yer verilmektedir. Son olarak da mevlit duası eklenmiştir.

Fudaylî mevlidinde ise Hz Peygamberle annesinin Medine'ye gittikleri, orada Yahudilerin onun ileride peygamber olacağını anladıkları anlatılmıştır. Cariye'nin Amine'ye Hz Peygamber'i hemen götürmeleri gerektiğini söylediği, bunun üzerine yola çıktıkları, yolda Amine'nin vefat ettiği anlatılmıştır. Mevlit, Abdulmuttalib'in vefatına yakın çocuklarını toplayıp Hz Peygamber'e babalık yapacak kişiyi seçmek için

⁹⁹ Kardeşlik mevlidi, ss.46-48. Fudaylî'nin benzer anlatımı için bkz Fudaylî, s.30-32

toplamaşı ve Ebu Talib'in kabul etmesiyle son buluyor. Fudaylı'nın mevlidi salâvat getirilmesini isteyen beyitle son bulmuş ve dua bölümü yazılmamıştır.¹⁰⁰

Molla Bateyî ve etkisinde kalınarak yazılan Mevlitlerdeki rivayetler tasnif edildiğinde Kainatın yaratılışı, Nur-u Muhammed, Hz Âdem'in yaratılışı, Abdullah, Yahya Peygamber, Hz Peygamber'in hayatı ile ilgili mucize ağırlıklı rivayetlerin olduğu görülecektir. Mevlidin özellikle halk arasında temel bir dini metin gibi algılanması bu rivayetlerin gerçek olarak anlaşılmasına neden olmakta, her davranışı beşer üstü özelliklerle donanmış bir peygamber modelinin zihinlerde oluşmasına neden olmaktadır.

1.2 Mevlidi'n-Nebi'nin Etkisinde Kalmadan Yazılmış Mevlitler

Mevlit yazıcılığı hâlâ devam etmektedir. Bu bölümde Bateyî'nin etkisinde kalmadan yazılmış mevlitler tanıtılacaktır. İlerde de görüleceği gibi bu mevlitlerin tamamı günümüzde yazılmıştır. Bu mevlitler şu şekilde sıralanabilir:

1- Mewlûda Şerif Ji Ewwel Heta Axir Rehberê Xelâsî Hz Muhammed (S.A.V),¹⁰¹ Bu mevlidin yazarının ismi kapakta M. Mustafa yê Melâ Aliyê Êzdarî-Molla Ali Êzdari'nin oğlu M. Mustafa- olarak verilmiştir. Mevlidin son bölümünde 14.03.2003 tarihinde bitirildiği belirtilmiştir. İncelenmiş olan nüsha İhsan Yayınları tarafından basılmıştır. Mevlit, son dönemlerde yazılmış olan mevlitlerin bazılarında görüldüğü gibi Arapça ve Latince harfler bir arada basılmıştır. Bu çalışmada dipnotlar verilirken mevlidin Latince kısmı esas alındı.

Hz Peygamberin doğumu ile bitirilen, doğumundan sonrası yani, hayatı anlatılmayan mevlit, salâvat getirilmesini isteyen beyitlerle toplam 333 beyitten oluşmaktadır. Bölümlerin isimlendirilmemiş olduğu mevlitte bölümler arası geçiş salâvat getirilmesini isteyen şu beyitlerle olmaktadır:

“Em ji ‘işqa cân û dil bâ xweş kelâm
Her bibêjin esselatu we’s-selam”

Mevlidin ilk beyiti şu şekildedir: “Bê jimar hemd û senaê qelb û cân
Em didin bo’y Xaliqê kewn û mekân”

Mevlidin son beyiti ise şu şekildedir: “Ser xêrê be ev buhar û ev
newroz

Sed pîroz û sed pîroz û sed pîroz”

Rehber-i Xelasi mevlidinde yazar, Tevhid ve Salâvat bölümlerinden sonra¹⁰² Hz Âdem'in yaratılışı ile mevlide başlamakta fakat Bateyî ve onun tarzındaki mevlitler gibi

¹⁰⁰ Fudayli, ss.32–35.

¹⁰¹ M. Mustafa yê Melâ Aliyê Êzdarî, Mewlûda Şerif Ji Ewwel Heta Axir Rehberê Xelâsî Hz Muhammed (S.A.V), İhsan Yayınları, İstanbul, Ağustos 2005.

¹⁰² Êzdari, ss.3–5

ayrıntıya girmemektedir. Daha sonra mevlidin önemini ve faydalarını anlatmış bu bölümde de bir önceki bölüm gibi rivayetlere, ayrıntılara girmemiştir.¹⁰³ Ardından yaratılış konusuna geçmiş, burada diğer mevlitler gibi rivayetlerde ayrıntılara dalmamıştır. Peşinden Hz Âdem'in yaratılışını anlattığı bölüme geçen yazar, bu kısmı Kur'an-ı Kerim'deki Hz Âdem kıssasına benzer şekilde ele almıştır. Mevlitte yasak ağaçtan bahsetmiş fakat "buğday ağacı" tabirini kullanmamıştır.¹⁰⁴

Sonraki bölümde ise Hz Âdem ile Hz Havva'nın dünyaya gönderilişlerini anlatmış, Habil-Kabil kıssasına yer vermiş, Habil ile Kabil'den beri insanlığın hak ile batıl olmak üzere iki kısma ayrıldığını ikisi arasındaki mücadelenin günümüze kadar geldiğini belirtmiştir. İnsanlığın sapıtığı, zaman zaman peygamberlerin gönderildiği, peygamberlere uymayan milletlerin helak edildiğini ifade etmiştir. Kur'an'da adı geçen peygamberleri sıralamış, bu peygamberlere ve Hz Muhammed (asm) selam getirerek bitirmiştir.¹⁰⁵ Ardından Hz Peygamber'den önce insanlığın içinde bulunduğu durumu anlatmıştır.¹⁰⁶ Bu kısım bittikten sonra Hz Peygamberin soyunu anlattığı bölüme geçmiştir.¹⁰⁷ Burası da bittikten sonra Hz Peygamber'in babası Abdullah ve annesi Amine'nin olduğu bölüme geçmiştir. Abdullah'ın güzel ahlaka sahip olduğunu, Amine'yle evlendiğini belirtmiş, son olarak Abdullah'ın vefatını anlatmıştır.¹⁰⁸ Hz Peygamber'in doğumunu anlattığı bölüme geçen yazar¹⁰⁹ ardından Merhaba bölümüne geçmiştir. Burada merhaba yerine dizelere "Sed Piroz" tabiri ile başlamıştır.¹¹⁰ Bu bölümden sonra Peygamberimize salâvat getirilen bölüme geçmiştir. Salâvatlarda peygamberimize hitap ederken ilk iki hitaptan sonraki her hitap Hz Peygamber'in bir sıfatıyla başlamış ve Hz Peygamber'e "es-selatu aleyk es-selamu aleyk" şeklinde salâvat getirilmiştir.¹¹¹ Son bölümde mevlit duası yapılmıştır.¹¹² Latince bölümde olmamasına rağmen Mevlidin Arapça bölümünün sonuna Arapça olarak yazılmış iki sayfadan oluşan mevlit duası eklenmiştir.¹¹³

Rehber-i Xelasi mevlidi bu özelliklerinden dolayı, Bateyî mevlidinden oldukça farklıdır. Dili Bateyî mevlidine göre daha sadedir. Hz Âdem ve yaratılış ile ilgili bölümlerde kimi beyitler Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini çağrıştırmaktadır. Mesela 11. Sayfanın yedinci sırasında yer alan "Em nizanin, "ilmê me pê nîne lew / Em dizanin 'imê te ew dame hew" beyti,

"Melekler: Yâ Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz alim ve hakim olan ancak sensin, dediler. Bakara, 2/32" ayeti ile benzeşmektedir.

¹⁰³ Êzdari, ss.5-7

¹⁰⁴ Êzdari, ss.9-13 Hz Adem'in kıssası için bkz ss.10-11.

¹⁰⁵ Êzdari, ss.13-16.

¹⁰⁶ Êzdari, s.16-18.

¹⁰⁷ Êzdari, ss.18-20

¹⁰⁸ Êzdari, ss.20-23. Hz Yahya ve elbisesinden söz edilmiyor.

¹⁰⁹ Êzdari, ss.23-25.

¹¹⁰ Êzdari, ss.25-26.

¹¹¹ Êzdari, ss.26-28.

¹¹² Êzdari, ss.28-30.

¹¹³ Êzdari, ss.31-32.

Bu mevlidin giriş bölümlerinde ahlaki öğütler, Hz Muhammed'in yoluna uymak, İslam'a bağlılık da öğütlenmektedir. Êzdari mevlidi, kullandığı rivayetler ile günümüzde yazılmış mevlitlere kullandığı üslup ile Klasik mevlitlere benzemektedir. İki dönemin özelliklerini kendisinde toplamıştır.

2- Nezma Şîrin Der Mewlid û Sîreta Resulê Emin, Molla Muhammed el-Gürsî, tarafından yazılmıştır.¹¹⁴ “Hz Peygamber'in Mevlid'i ve Sireti Hakkında Şirin Nazım” adındaki “siret” ismi mevlidin ahlak ağırlıklı olduğunu göstermektedir.

İncelenmiş olan nüshada, yayınevi ve baskı yeri belirtilmemiş olmasına rağmen 2008'de basılmış olduğu kaydedilmiştir. 31 sayfa olarak ve sadece Arapça harflerle basılmış olan mevlit, salâvat getirilmesini isteyen beyitlerle beraber 257 beyitten oluşmaktadır. Sade bir dil ile yazılmış olan önsözünde yazar, siretten oluşan bir mevlit yazmak istediğini belirtmekte,

“Xalî be ewê ji ze'îf û mewdu’

Cem zane(zana) bibî meqbul û mesmu’¹¹⁵ beytiyle mevlidin zayıf mevzu rivayetleri içermeyeceğini, âlimler nazarında makbul olacak şekilde olacağını söylemekte, ayrıca

“Xaya mewlidê sîretê nasin

Xwe b'hubbu mutabeet xelaskin’¹¹⁶ beytiyle de bu mevlidin amacının Hz Peygamber'i tanıtmak, onu sevme ve ona tabi olarak kurtuluşa vesile olma olduğunu ifade etmektedir.

Mevlitte bölümler arası geçişler diğer mevlitler gibi salâvatlarla olmaktadır. Salâvatlar beş şekilde yapılmakta ve her bir salâvat şekli beş bölüm aralıklarla tekrarlanmaktadır.

“Yek selat kî kesê ku bîne

Deh selat Xwedê biserde tîne (1,6,11,16,21 bölüm)

Türkçesi: Bir defa salâvat getirene Allah, on salâvat getirmektedir.

“Allah û melek selatê tînin

Hûn jî pir bidin birayê mu'min” (2,7,12,17, 22 bölüm)

Türkçesi: “Allah ve melekler Hz Peygamber'e salâvat getirmekte, sen de salâvat getir Ey Müslüman kardeşim”.

¹¹⁴ 1.Baskı Mart 2008, Yayın yeri yok. Mevlit duasının sonunda Hicri 1428 (miladi 2007) tarihi verilmiş.¹¹⁴ Mevlidin o tarihte yazıldığı anlaşılmaktadır.

¹¹⁵ Nezma Şirin, s.3

¹¹⁶ Nezma Şirin, s.3

Allah û melek didin selatê
Hûn jî pir bidin gelî civatê (3,8,13,18,23 bölüm)

Türkçesi: Allah ve melekler salâvat getirmekte siz de çok salâvat getirin Ey Cemaat.”

Deh selat bira kesê ku bîne
Sed selat Xwedê biserde tîne (4,9,14,19,24. bölüm)

Türkçesi: On salâvat getirene Allah yüz salâvat getirmektedir.

Ew kesê ku sed selatê bîne
Wî Xwedê hezar biserde tîne (5,10,15,20,25. bölüm)

Türkçesi: Yüz salâvat getirene Allah, bin salâvat getirmektedir.

Mevlidin ilk ve son beyitleri ise şu şekildedir: (ilk beyit) “Hemdê ez dikim ji
Zatê Barî

Lutfâ wî l ise me tim
dibarî.”

(son beyit) “Hubba wî tu Xweda bidî
herkes

Hem nazim û hazir ta bibên
bes”

Salâvat getirilmesini isteyen beytin ardından dua bölümüne geçilmiş son beş sayfada Arapça olarak yapılmış bir dua eklenmiştir.

Mevlitte yaratılış bahsi, Hz Âdem’in hayatı, mevlidin ve mevlit okumanın önemi hakkında rivayetler veya açıklama bulunmamaktadır. Bu özellikleriyle Nezma Şirin mevlidi nazım şeklinde yazılmış bir siyer olarak kabul edilebilir. Kitabın bölüm başlıklarından da bu anlaşılmaktadır. Bölüm başlıkları şu şekildedir:

Önsöz ve Destpêk (Giriş) bölümlerinden sonra “Dewra Cahiliye- Cahiliye Devri”, “Wîladetawî-Viladeti”, “Nesebawî-Nesebi”, “Rabuna wî-Yetişmesi”, “Wefata Dîya wî-Annesinin Vefatı”, “Sefera Şamê-Şam Yolculuğu”, “Zewaca wî bi Xedice-Hatice ile Evlenmesi”, “Nu kirina avahiya Ke’bê-Kabe’nin Onarımı”, “Nuzula Wehyê-Vahyin Başlangıcı”, Eşkerekirina De’wê-İslam’a Davetinin Açıktan Olması”, “Sala Huznê-Hüzün Yılı”, “İsra û Mi’rac”, “Bi’eta Aqabê”, “Hicret”, “Avakirina Civakê-İslam Toplumunun Kuruluşu”, “Sulha Hudeybiyê”, “Bicihbuna İslamê-İslam’ın Hakim Olması”, “Wefata wî-Vefatı”, “İdara dewletê-Devlet İdaresi”, “Ewsafawîyê Zahir, Axlaq û Xûyê wî-Şemali ve Ahlakı”, “Mu’cizatê wî-Mucizeleri”, “Dua”

Bu mevlitte zaman zaman ayetlerden ilham alınarak,

“Emrê heq dihat ew bi xwendin
Hûn pir bixunin birayê mu'min” (sayfa 10)

Türkçesi: “Allah’ın emri oku ile geldi/başladı. Siz çok okuyun Ey Mü’min kardeşler” vb beyitlerle tavsiyelerde de bulunmaktadır. Bu beyitte Kur’an’ın inen ilk ayetine (el-Alak, 96/1) işaret ederek okumanın önemi ifade edilmektedir.

Nezma Şêrîn Mevlidi, Hz Peygamber’in hayatını beyitler halinde yazdığı için olsa gerek, tarih yerine Hz Peygamber’in yaşını belirterek o yıl gerçekleşen olayları anlatmaktadır. Peygamberlikten sonraki olayları ise hicri yılını belirterek anlatmıştır. Yani beyitler halinde yazılmasına rağmen okuyucuya Hz Peygamber’in hayatındaki gelişmeler yıl yıl nazım şeklinde aktarılmaktadır. Mevlidin bu şekilde düzenlenmiş olması mevlidi okuyan veya dinleyen kişinin asgari düzeyde bir siyer bilgisine sahip olmasını sağlamaktadır. Mesela 10 beyitlik Hudeybiye antlaşması ile ilgili bölümü okuyan kişi o dönemde İslam’ın hızla geliştiğini Halid b Velid, Amr b. As, Osman bin Talha gibi önemli kişilerin Müslüman olduğunu, değişik yerlere/ülkelere mektuplar gönderildiğini Kısra, Mukavkıs, Necaşi, gibi kişilerin İslam’ı kabul ettiğini, bazılarının kabul etmediğini öğrenebilmektedir. Yine aynı bölümde Mekke’nin Hicri 8. yılda fethedildiğini, diğer yerlerden insanların gelip Müslüman olduklarını öğrenmektedir.¹¹⁷

Bu yönüyle bir ders kitabı da olabilecek bir niteliğe sahiptir. Eski medrese usulünde önemli metinlerin ezberlenebilmeleri için beyitler şeklinde yazıldığı düşünülürse bu metnin de aynı işlevi görebileceği anlaşılabacaktır. Çünkü bölüm başlıklarından da anlaşılabilen gibi siyerin tüm konularını içermektedir. Fakat her bölümün sonunda salâvat getirilmesini istemesi ve dua bölümünde

“Rehma xwe li ser ummeti ram ke
Bilhessa li guhdaran tamam ke”

Türkçesi: “Ümmetinden rahmetini esirgeme. Özellikle dinleyenlere rahmetini tamamla” şeklinde duanın yapılmış olması mevlit olarak yazıldığını göstermektedir.

3- Mewlida Pêxember, Yazar ismi olarak Mela Silêman Kurşun ismi verilmiş bu mevlit son dönemde yazılmış mevlitlerden biridir.¹¹⁸ Arapça ve Latince harfler bir arada basılmıştır. Dini ıstılah dışında neredeyse hiç Arapça kelime kullanılmamıştır. Salâvat getirilmesini isteyen beyitlerle beraber 286 beyitten oluşan bu mevlidin en önemli özelliği Hz Peygamber’in hayatını anlatmaktan çok ahlakına yer vermesidir. Kurşun, bu mevlitte Hz Peygamber’in ahlaki özellikleri, ailesi, komşuları, toplum vs ile ilişkileri üzerinde çok durmuş, hemen her konu ile ilgili hadisler konunun anlatıldığı başlık altında sıralanmıştır.

¹¹⁷ Nezma Şirin, ss.16–17.

¹¹⁸ Mela Silêman Kurşun, Beroj Yayınları, İstanbul 2010.

Latince bölümün başında yazılmış mevlidin önsözü, birkaç konuyu birden içermektedir. Kurşun, önsözünde mevlid okumanın bid'at olmadığına, güzel bir davranış olduğuna dair açıklamalarda bulunmaktadır. Daha sonra güzel bir davranış olmakla beraber Bateyî'nin mevlidinden bazı beyitleri kaydederek bu beyitleri dinleyenlerin asırlardır günah işlemekte olduklarını belirtmektedir. Çünkü bu beyitlerde Hz Peygamber'in söylemediği bir şey ona isnad edilmektedir.¹¹⁹ Süleyman Kurşun aynı yerde kimilerinin mevlitler Kürt dilini koruduğu için uydurma rivayetleri görmezden geldiğini de belirtmektedir. Bateyî mevlidine eleştiri yapılması bu mevlidin yanlış ve uydurma rivayetlere karşı bir hassasiyetle yazıldığını göstermektedir. Yine önsözde mevlidin hem Arapça hem Latince harfleriyle basılmasının nedeni de açıklanmıştır. Bölüm isimleri Kürtçe isimlendirilmiş, bölümler arası geçiş salâvat getirilmesini isteyen şu beyitle yapılmıştır:

“Ger divên win mehera wî her tamam
Ser bixwînin pîrr selat u pîrr selam”

Mevlidin ilk beyti şu şekildedir: “Hemd û şukrê bê jimar pîrr delal
Her ji bo perwerdekarê zû'l-Celal”

Mevlidin son beyti ise şu şekildedir: “Her sena, hemd û sipasên pîrr ciwan
Tim jime bo Zatê pakê Mihriban”

Mevlit önce Hz Âdem'in hayatına, yaratılışına değinmiştir. İnsanlığın ilk yaratılışından itibaren hak ile batıl arasında mücadele olduğu belirtilmiş, zaman zaman peygamberler gönderildiği ifade edilmiştir.

Arapların İslam'dan önceki durumlarının da anlatıldığı mevlitte ahlaki yozlaşmaya değinilmiştir. Arabistan'ın durumu, putperestlik, kabilecilik anlatılmış,¹²⁰ Arapların durumu bu halde iken Allah Teâlâ'nın Hz Peygamberi gönderildiği belirtilmiştir:

“Wek me go Perwerdegarê Mihriban
Rehmeta xwe îdî şande ser cihan”

Türkçesi: Dediğimiz gibi Rahman olan Rabbimiz. Rahmetini artık insanlığa göndermişti.¹²¹

Hz Peygamber'in hayatını anlatmaktan çok Hz Peygamber'in ahlakından örnekler veren mevlit, yukarıda kaydedilen bölümlerden sonra Hz Peygamber'in hayatına Merhaba faslı ile başlamaktadır. Mucizeler ve Hz Peygamber'in dünyaya gelişi ile ilgili rivayetler verilmemiştir. Siyer bilgisi olmamakla beraber, sadece bir bölümde

¹¹⁹ Kurşun, ss.12–13.

¹²⁰ Süleyman Kurşun, ss.16–20

¹²¹ Süleyman Kurşun, s.19.

Peygamberliğe kadar Hz Peygamber'in hayatı özetlenmiştir.¹²² Daha sonra ahlakına yer verilmiştir. Aşağıdaki bölüm başlıklarından da Peygamber'in ahlakının ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır:

- Mewlida Hz Peyxamber Armanca Afirandina Heyînê- Hz Peygamberin Mevlidi, Mevcudatın Yaratılmasının Gayesi
 - Rewşa Ereban A Berî İslamê û Pêwistiya Bi Wehyê- Arapların İslam'dan Önceki Durumu ve Vahyin Gerekliliği
 - Merheba- Merhaba Faslı
 - Çêbuna Wi Heyanî Peyxemberiya Wî- Doğumunda Peygamberliğe Kadar Olan Hayatı
 - Kesayetiya Wî- Kişiliği
 - Tevgera Wî Bi Mal û Malbata Wîre- Ailesine Karşı Davranışı
 - Tevgera Wî Bi Civatê re- Topluma Karşı Davranışı
 - Tevgera Wî Digel Jaran- Fakirlere Karşı Davranışı
 - Tevgera Wî Bir Kar û Karkeran re- İş ve İşçilere Karşı Davranışı
 - Diloavanîya Wî- Şefkati
 - Dadperweriya Wî- Adaleti
 - Comerdiya Wî- Cömertliği
 - Tirsî Wî Ji Xweda- Allah'tan Korkusu
 - Duayên Wî- Duaları
 - Doz û Tundiya Wî Ji bo Heqîyê- Hak için gösterdiği mücadele ve kararlılığı
 - Dua- Dua
- Diğer mevlitlerden farklı olarak “Dua” bölümü nazım tarzında hazırlanmamıştır.

4- Mewlûda Kurdî Bi Şêwaza Hedbî, M. Burhan el-Hedbî tarafından yazılmıştır. Salâvat getirilmesini isteyen beyitlerle beraber toplam 199 beyitten oluşmaktadır. 2010 yılında basılmıştır. Yayınevi belirtilmemiştir.

Mevlit, bir sayfası Arapça harfler karşı sayfası Latince harflerle bir arada basılmıştır. Mevlidi tanıtan ve mevlidin önemini anlatan bir açıklamayı içeren bir önsözle mevlide başlanmıştır. Ayrıca ayrı bölüm olarak 9 (dokuz) sayfadan oluşan Latin harfleriyle yazılmış Hz Peygamber'in hayatını anlatan bir bölüm de eklenmiştir. Arapça harfleriyle yazılı kapağının bulunduğu tarafta 9 sayfadan oluşan ve Peygamberimizi tanıtan bir bölüm var. Burada hem hayatı, hem ahlakı, hem de akrabaları ile ilgili bilgiler verilmektedir. Yine bir sayfa içerisinde kronolojik bilgiler verilmektedir.

Sade bir dilin kullanıldığı mevlitte bölümler isimlendirilmemiştir. Bölümler arası geçiş salâvat getirilmesini isteyen şu beyitlerle yapılmaktadır:

“Ger dixwazin hûn Xwedê kêfxweş bikin
Hûn selatan li Muhemmed geş bikin”

¹²² Mevlidin dördüncü bölümünde kısa bir özet mevcuttur. Bkz Kurşun, ss.23–25.

Mevlidin ilk beyitleri şu şekildedir: “Her binavê ew Xweda’yê Zu’l-
Celal

Tim binavê ew Xweda’yê bê zewal
Dest bi her kar û şolan ez dikim
We bi fermana resul agah dikim”

Mevlidin son beyti ise şu şekildedir: “Bu Muhammed ew ji
tovrindê gelan

Yekî wek wî naye rûkala cîhan”

Mevlit, Tevhid ve Salâvat bölümlerinden sonra yaratılış bölümü ile başlamaktadır. Mevlitte zaman zaman kullanılan rivayetler için kaynak verilmektedir. Fakat Hz Âdem’in topraktan yaratılması bölümünde Hz Âdem’in yaratılması için sırayla Cebrail, Mikail ve İsrail’in Dünya’ya gönderilmeleri, toprağın ağlaması, kendisinden yani topraktan yaratılacak insanların isyanından çekinmesi ve ağlaması Cebrail’in de bu duruma üzülmeye toprak almadan geri dönmesi anlatılmıştır. Cebrail’den sonra gönderilen Mikail ve İsrail’in de toprak almadan elleri boş geri dönmeleri en son Azrail’in Dünya’ya gönderilmesi, Azrail’in değişik yerlerden toprak getirmesi ve Azrail’e bu olay üzerine insanların ruhunu alma görevi verildiği konusunun anlatıldığı rivayet için kaynak gösterilmemiştir.¹²³

Yine aynı yerde tüm meleklerin Hz Âdem’e secde ettikleri fakat Azrail’in secdeye gitmediği anlatılmakta,¹²⁴ Azrail’in Hz Âdem ve Havva’yı kandırdığı belirtilmektedir. Daha sonra Hz Âdem ve ailesinin dünya hayatına yer verilmiş, burada diğer mevlitlerden farklı olarak ilk cinayetten söz edilmiştir.¹²⁵

Hız Âdem’den sonra peygamberlerin gönderilmeye devam ettiğinin belirtildiği mevlitte, Hz İsa’ya kadar gönderilen peygamberlerin isimleri verilmiş,¹²⁶ daha sonra Hz Peygamber’le ilgili bölümlere yer verilmiştir. Buraları dikkatli okumak gerekmektedir. Çünkü rivayetlerin fazlalığı, zaman zaman konuyla ilgili dersler verilmesi, duaların olması ve tavsiyelerde bulunulması konuyu takip etmeyi zorlaştırabilmektedir.

Burada Hz Peygamber’in dedeleri sayılmasının ardından Abdullah ve Amine’nin evliliği, ticaret için Şam’a gitmesi ve vefatı anlatılmaktadır. Abdullah’ın vefatından sonra Amine’nin hamilelik dönemi, ardından “Merhaba” bölümüne en son dua bölümüne geçilmekte ve mevlit bu şekilde bitirilmektedir.¹²⁷

5- Durra Birinci Mewluda Kurmancî, Molla Abdulhakim Halilî oğlu Muhammed Siracuddin tarafından yazılmıştır. Mevlidin biri elektronik diğeri matbu olan iki nüshası tespit edilmiştir. Elektronik olan nüshada bazı beyitler eksik olduğu için bu bölümde matbu olan nüsha esas alınmıştır. İncelenmiş olan nüsha Dua

¹²³ Bkz Hedbi Mevlidi, s.5.

¹²⁴ Bkz Hedbi Mevlidi, s.5.

¹²⁵ Bkz Hedbi, s.6.

¹²⁶ Bkz Hedbi, s.7.

¹²⁷ Bkz Hedbi, ss, 7-12

Yayıncılık tarafından 23 sayfa olarak basılmıştır. Nüsha Molla Abdullah el-Botî, tarafından istinsah edilmiştir. Mevlidin düzeni hakkında bilgi veren Molla Abdullah el-Botî, önsözde mevlidi yazanın kendi eliyle yazdığı bir nüshadan istinsah ettiğini ifade etmekte ve uygun görmediği bazı kelimeleri değiştirdiğini belirtmektedir.

Mewluda Kurmanci'nin, bazı yönleri Bateyî mevlidini çağrıştırmakla beraber ahlaki, beşeri, fiziki vb özelliklere yer vermesi kendisine has özellikler taşımasını sağlamıştır.

Mevlit, onar beyitten oluşan 16 bölümden, salâvat getirilmesini isteyen beyitlerle toplam 178 beyitten oluşmaktadır. Her bölüm onar beyitten oluştuğu için aynı konuya farklı bölümlerde devam edilmiştir. Bölümler isimlendirilmemiştir. Bölümler arası geçiş şu beyitlerle yapılmaktadır:

“Ey gelê guhdarê Mewluda Nebi
Rehmeta Heq li ser ruhê we bî

Qet nekin vala devê xwe ji selewat
Da Xweda her we biparêze ji şewat

Ya İlahi sed selat û sed selam
Tû bide her dem li fexrê xas û ‘am”

Türkçesi: “Ey mevlidi kulak veren dinleyici Cenab-ı Hakk'ın rahmeti üzerine olsun. Dilinizi bir an olsun salâvatsız bırakmayın ta ki Allah sizi ateşten korusun. Ya İlahi yüz defa selat ve selam fahr-i âlemin üzerine olsun.”

Mevlidin ilk beyti şu şekildedir: “Piştê hemdê bê qiyas û bê eded
Bo Xwedayê Wahid û Ferd û Semed
Ew Xwedayê pir lime ni'met kirî
Ehmedê hadî lime xil'et kirî”

Mevlidin son beyti ise şu şekildedir: “Teyrekî sipî çengê xwe ser min re
bir

Hingê bibû Ehmedê min sed şukur”

Tevhid ve Salâvat bölümünden sonra ikinci bölümde mevlidin yazılış sebebi anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde Peygamberimize medih ve övgü yapılmakta, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci bölümlerde peygamberimizin şemali anlatılmakta, Peygamberimizin ahlakına yer verilmekte ve Hz Peygamber'in mucizeleri anlatılmaktadır.

Sekizinci Bölümde 25 yaşından sonraki hayatı özetlenmekte, dokuzuncu bölümde salâvat getirilmesinin önemi anlatılmakta, gönderilen her salâvattan Hz Peygamber'in haberdar edildiği belirtilmektedir. Onuncu Bölümde mevlidin önemi anlatılmakta, mevlit vermenin şefaate vesile olacağı, berekete vesile olduğu okunan yere meleklerin indiği ifade edilmektedir. On birinci bölümde Adnan'dan Abdullah'a

kadar Hz Peygamber'in ataları sayılmakta, on ikinci, on üçüncü ve on dördüncü bölümlerde doğum sırasında Amine'nin her ay bir peygamber tarafından müjdelendiği, Amine'nin hamilelik döneminde epey belirti/nişan gördüğü ifade edilmekte ve doğum ile ilgili mucizeler verilmektedir. Doğum ile ilgili anlatımı, verdiği rivayetler Bateyî mevlidine benzemektedir.

Mevlidin on beşinci bölümü merhaba faslının olduğu bölümdür. Burada merhaba yerine "Xweş bi xêr hat-Hoş geldi" ifadesi kullanılmıştır. Bu bölümden sonra Dua bölümü gelmekte ve mevlit bu şekilde bitirilmektedir.

Son dönemde yazıldığı ve Bateyî'den farklı bir yöntem kullandığı ifade edilen mevlitlerden tespit edilenler bu kadardır. Bu mevlitlerin önceki mevlitlerden farklı olduğu kullandıkları rivayetlerin yanı sıra değindikleri konulardan da anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi mevlitlerde esas konu, Hz Peygamberin doğumuyla ilgili olaylar olmasına rağmen yazılan mevlitlerde zaman zaman başka konulara da değinilmiştir. Bu konuları genel olarak yedi kısma ayırmak mümkündür: 1- Nur-u Muhammedi, 2- Hz Peygamberin doğumu ve doğumuyla ilgili olaylar, 3- Hz Peygamberin hayatı, 4- Hz Peygamberin şemali ve ahlakı, 5- Hz Peygamberin getirdiği ilâhi mesaj, 6- Peygamber sevgisi ve 7- Medih.¹²⁸ Bateyî etkisinde kalınarak yazılmış mevlitlerde son üç konuya değinilmemiştir. Bu mevlitler genelde ilk iki veya üç konu üzerinde durmuşlardı. Son dönemlerde yazılan bazı mevlitlerde ise ilk iki konudan daha çok diğer konuları işledikleri görülmektedir. Nezma Şirin mevlidinde Hz Peygamber'in hayatı işlenirken Molla Süleyman Kurşun'un mevlidinde ahlakı ön planda tutulmuştur. Bu iki mevlidin sahih kaynaklara bağlı olma kaygısıyla da hazırlandıkları yazarları tarafından ifade edilmiştir.

Son dönemde yazılmış mevlitlerin bu tür hassasiyetlerle yazılmış olmaları oldukça önemlidir. Çünkü mevlit uygulaması Peygamber imajının anlaşılmasına da etki etmiştir/etmektedir. Hemen her vesile ile okunmakta/okutulmakta olan mevlitler halkın zihninde Hz Peygamber imajının oluşmasında önemli bir yere sahip olduğundan yanlış bir peygamber imajının oluşmaması için mevlitlerde kullanılan rivayetlere dikkat etmek gerekmektedir.

SONUÇ

Mevlit ortaya çıktığı ilk asırlardan itibaren önemini korumuştur. Müslümanların yaşadığı tüm yerlerde mevlit merasimleri uygulanmış, bu merasimlerde okunmak için birçok dilde mevlitler yazılmıştır. Bu makalede Diyarbakır ve çevresinde yazılmış Kürtçenin Kurmanc lehçesiyle yazılmış mevlitler incelendi ve şu sonuçlar elde edildi:

Mevlitlerin yazılışı son dönemlerde eskiye nazaran artmış olmasına rağmen bu mevlitlerin büyük bir kısmının Bateyî'in etkisinde kalmış olduğu kaldığı tespit edildi. Fakat daha yeni olan mevlitlerin kendini onun etkisinden kurtardığı anlaşılmaktadır.

Bu mevlitleri yazanların tamamı medrese tahsili almış kişilerdir. Son dönemde yazılan mevlitler yine medrese tahsili görmüş kişiler tarafından yazılmış olmasına

¹²⁸ Çağmar, age, ss.15-17.

rağmen daha sade bir dil kullanılmakta, daha geniş bir kitleye hitap etmek için mevlitler Latin ve Arap harfleriyle bir arada basılmaktadır.

Mevlit yazıcılığı hâlâ devam etmektedir. Bunun nedenleri düşünüldüğünde ilk akla gelen nedenlerden biri Hz Peygamber'e olan sevginin tezahürü olması diğeri daha sahih bir mevlit yazma arzusudur ki bu durum yine Peygamber sevgisinden kaynaklanmaktadır. İkinci neden Nezma Şerin ve Mewlida Pêxember mevlitlerinde belirtilmiştir. Bunun yanı sıra son dönemlerde yazılmış bazı mevlitlerde öğretici özelliklere daha çok dikkat edilmektedir. Bunun en önemli nedeni bu mevlitlerde Siyer ve ahlak bilgisi vermek de amaçlanmış olmasıdır.

Diyarbakır ve çevresinde okuma yazma bilmeyenlerin en önemli dini kaynağının mevlit olduğuna dikkat etmek gerekir. Halk dindarlığı, olağanüstü motiflere meyilli olduğundan dindarlık anlayışında mucizeler merkezi bir konumda yer almaktadır. İbni Haldun'un belirttiği gibi insan nefsinin mübalağaya, abartıya, olağanüstülüğe olan aşırı ilgisinden dolayı¹²⁹ Müslümanlar arasında da olağanüstü konuları anlatan rivayetler diğerklerinden daha çok rağbet görmüştür. Bu durumda yapılacak şey sahih bir peygamber modelinin ouşması için okunacak/okutulacak mevlitlere dikkat etmek gereklidir.

Yeni mevlitlerde ahlaki öğütler daha fazla olmasına rağmen, halk daha çok mucizeleri, olağanüstü rivayetleri önemsemektedir. Bu durumda yapılacak şey bütün mucizeleri çıkarmak değil, kullanılacak rivayetlere dikkat etmektir. Mucize ile ilgili rivayetlerde aşırılığa kaçılması başka bir aşırılık doğurarak mucizelerle ilgili rivayetlerin tamamının reddedilmesine neden olmaktadır. Mucizeleri çıkarmak ise başka bir sorunu mevlitlerin etkisini dinleyenler nazarında azalmasını gündeme getirecektir. Asırlardır okunan ve insanların bir araya gelmesine vesile olan mevlit geleneği devam etmeli fakat bu tür rivayetlere de dikkat edilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA

Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli, Hazırlayanlar: Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrıncı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007

el-Amidi, Muhammed Mehdi, *Mewlida Kurmanci Muhtasar Mevlid-i Nebi Aleyhisselatuvesselem*, baskı yeri ve tarihi yok.

el-Amidi, Zeynelabidin, *Behcetü'l En'am Bişerhi Mevlidi'n-Nebi Aleyhisselatuvesselem*, Baskı yeri ve tarihi yok.

Aymutlu, Ahmed, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995.

¹²⁹ Muhammed b. Abdurrahman İbni Haldun, *Mukaddime*, Çev: Halil Kendir, Yeni Şafak Kültür Armağanı, Ankara 2004, c.I, s.34.

Bakırcı, Selami *Mevlid Doğuşu Ve Gelişmesi*, Akademik Araştırmalar Yayınları, İstanbul 2003

Bateyî, Molla Hüseyin, *Mevlid-i Nebi*, Ayfa Basım Yayın, baskı yeri ve tarihi yok

Çağmar, M. Edip, *Edebi Açıdan Arapça Mevlidler*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2004

Fudeylî, Mela Muhammed Ali, *Mewluda Şerif*, el yazması nüsha

El-Halili, Molla Abdülhakim oğlu Muhammed Siracuddin, *Mevlid-i Şerif Durra Birinci Mewlûda Kurmanci*, Dua Yayıncılık, İstanbul 2009.

İbni Haldun, Muhammed b. Abdurrahman, *Mukaddime*, Çev: Halil Kendir, Yeni Şafak Kültür Armağanı, Ankara 2004, c.I.

Haydarî, Muhammed Emin, *Mevlid-i Nebi*, Ayfa Basım Yayın, baskı yeri ve tarihi yok

Kardeşlik, M. Zahit, *Mevlûd-i Şerif*, Baskı yeri ve tarihi yok

el-Kufsurî, Es-Seyyid Bedreddin İbni Molla Salih el-Hüseyini eş-Şafii, *Mewlûda Kurdi Bi Zimanê Gundî*, Nûbihar Yayınları, İstanbul.

El-Mardini el-Muhaciri, Molla Ali bin es-Seyyid Abdurrahman, *Ava Heyat*, Baskıya Hazırlayan: Abdusselam Bêcirmanî, Mersin, Baskı tarihi yok

Maoluf, Lewis, *El-Müncid Fi'l-Luğa*, Beyrut 1973.

Pekolcay, Necla, *Mevlid*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

Okiç, M. Tayyib, “Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri”, *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, sayı: 1, Erzurum 1975.

Şengün, Necdet, “Hz Fatıma Mevlidi ve Vesiletü'n-Necat İle Mukayesesi”; *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.XII.

Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler, İsimler, Eserler, Terimler), Dergâh Yayınları, İstanbul 1986, c.VI.

Şeker, Mehmet, “Mevlit”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.XXIX, Ankara 2004

MEB İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1967, c.VI.

M. Mustafâ yê Melâ Aliyê Êzdarî, *Mewlûda Şerif Ji Ewwel Heta Axir Rehberê Xelâsî Hz Muhammed (S.A.V)*, İhsan Yayınları, İstanbul, Ağustos 2005.

Kurşun, Mela Silêman, *Mewlida Pêxember*, Beroj Yayınları, İstanbul 2010.

Sadinî, M. Xalid, *Mela Huseynê Bateyî Jiyan, Berhem Ê Helbestên Wi*, Nûbihar Yay. İst. 2010